

Міністерство освіти і науки України
Державний торговельно-економічний університет
Вінницький торговельно-економічний інститут
Кафедра економіки та міжнародних відносин

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб до нових соціально-економічних умов
(за матеріалами Департаменту соціальної та молодіжної політики Вінницької обласної державної адміністрації)

Здобувача вищої освіти
освітнього ступеня «бакалавр»
4 курсу, групи СЗ-41д,
спеціальності 232 «Соціальне
забезпечення»
ОП «Соціальне забезпечення»
денної форми навчання

Єлизавета ГАВЛЮК

Науковий керівник
доктор економічних наук,
доцент

Лілія МАРТИНОВА

Гарант освітньої програми
доктор економічних наук,
доцент

Лілія МАРТИНОВА

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	6
1.1. Внутрішньо переміщені особи як суб'єкти соціальної адаптації	6
1.2. Держава, волонтери та міжнародні організації як інститути, що сприяють адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб	13
РОЗДІЛ 2: ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ І МЕТОДІВ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДЕПАРТАМЕНТУ СОЦІАЛЬНОЇ ТА МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ	22
2.1. Характеристика діяльності департаменту соціальної та молодіжної політики Вінницької обласної державної адміністрації	22
2.2. Види, напрямки діяльності роботи із внутрішньо переміщеними особами у Департаменті соціальної та молодіжної політики Вінницької обласної державної адміністрації	28
РОЗДІЛ 3: УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕПАРТАМЕНТУ СОЦІАЛЬНОЇ ТА МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ	36
3.1. Вдосконалення основних напрямків діяльності Департаменту соціальної та молодіжної політики Вінницької обласної державної адміністрації	36
3.2. Оцінка ефективності вдосконалення системи соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в Департаменті соціальної та молодіжної політики Вінницької обласної державної адміністрації	41
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕЛ	50
ДОДАТКИ	56

ВСТУП

У наші дні збройні конфлікти залишаються звичайним явищем, незважаючи на глобальні зусилля, що робляться міжнародним співтовариством у справі мирного вирішення міжнародних суперечок і запобігання конфліктів з переходом на військові стадії відносин. Внаслідок війни гостро постала проблема, пов'язана з потоками вимушених переселенців.

Політичні процеси в Україні зумовили виділення із загального комплексу міграційних процесів нову категорію суб'єктів права, які потребують правових гарантій та соціального захисту з боку держави – внутрішньо переміщені особи (далі –ВПО). Сьогодні внутрішня міграція є однією з найгостріших політичних та гуманітарних проблем, особливо для українського суспільства. Соціальне забезпечення ВПО стало актуальним з початку військової агресії російської федерації 24 лютого 2022 року, тому що велика кількість українців втратили або були вимушені залишити свої домівки, даним особам був наданий статус ВПО. Держава зобов'язана надати соціальний захист потребуючим особам, тому що через складні обставин вони не можуть реалізувати свої права.

У зв'язку з цим необхідно забезпечити належну підтримку ВПО для поліпшення їхньої соціальної адаптації. Держава, міжнародні організації та громадські організації повинні сприяти створенню програм та політик, спрямованих на забезпечення доступу до основних послуг, включаючи житло, освіту, працевлаштування та медичне обслуговування. Важливо також розвивати свідомість серед громадськості та боротися зі дискримінацією, щоб створити прийнятне та інклюзивне середовище для ВПО.

У багатьох випадках ВПО втратили свої соціальні зв'язки, майно і можливості для заробітку. Їхня інтеграція в нове соціально-економічне середовище складна через відсутність ресурсів та підтримки. Вони часто стикаються зі значними економічними, соціальними і психологічними

труднощами.

Тема соціальної адаптації ВПО є дуже актуальною, і потребує подальшої уваги та дій з боку урядів, громадських організацій та міжнародної спільноти для забезпечення справедливого та гуманного ставлення до цієї вразливої групи людей.

Соціальна адаптація ВПО необхідна задля ефективного вирішення соціальних та правових проблем даної категорії населення та регулювання наслідків, до яких така форма вимушеної міграції призводить.

Соціальна адаптація ВПО вивчалася як зарубіжними так і вітчизняними дослідниками. Робота з переселенцями стала популярною в країнах, які пережили війну та стикнулися з необхідністю вирішення їх негативних наслідків. Дослідженню соціальної адаптації ВПО до нових соціально-економічних умов присвятили свої праці українські вчені С. Кобець, І. Золотарьова, О. Макогон, О. Малиновська, Ю. Шевчук, О. Рибалка та інші.

Метою роботи є наукове обґрунтування теоретичних положень і практичних пропозицій щодо соціальної адаптації ВПО до нових соціально-економічних умов.

Завданням дослідження є:

- розкрити фактори, які впливають на соціальну адаптацію ВПО;
- запропонувати можливі рішення та шляхи поліпшення умов для соціальної адаптації ВПО;
- підвищити обізнаність громадськості про проблему соціальної адаптації ВПО та важливість її вирішення;
- розглянути основні заходи щодо соціальної адаптації ВПО, які проводяться в Україні;
- виявити фактори, які є бар'єром на шляху до ефективної соціальної адаптації ВПО.

Об'єктом дослідження є система соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб.

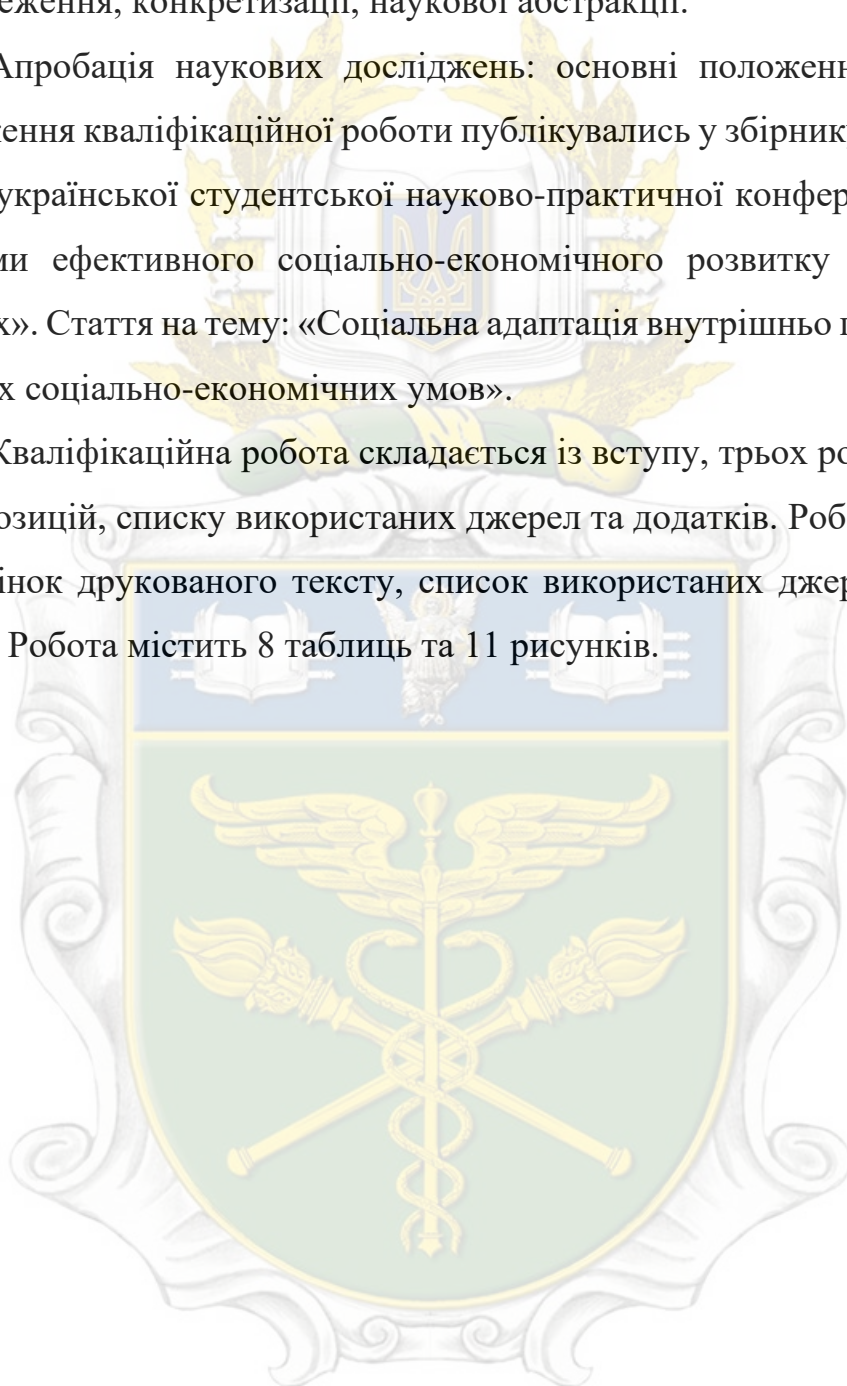
Предметом дослідження є сукупність теоретичних та прикладних

аспектів соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб.

Для вирішення поставлених завдань був використаний комплекс методів: загальнонаукові (аналіз та синтез) і специфічні: порівняння, спостереження, конкретизації, наукової абстракції.

Апробація наукових досліджень: основні положення та результати дослідження кваліфікаційної роботи публікувались у збірнику наукових праць XII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми ефективного соціально-економічного розвитку України: пошук молодих». Стаття на тему: «Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб до нових соціально-економічних умов».

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків. Роботу викладено на 46 сторінок друкованого тексту, список використаних джерел нараховує 47 джерел. Робота містить 8 таблиць та 11 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

1.1. Внутрішньо переміщені особи як суб'єкти соціальної адаптації

Дослідження соціальної адаптації ВПО є актуальною та складною проблемою в сучасному світі. Це пов'язано з тим, що ВПО є людьми, які були змушені залишити свої домівки внаслідок конфліктів, природних катастроф, голоду та інших причин. Це призводить до багатьох складних соціальних проблем, зокрема проблем з пристосуванням до нового оточення та інтеграцією в нове соціально-економічне середовище.

ВПО є суб'єктами соціальної адаптації, оскільки вони пережили примусове виселення зі своїх домівок і знаходяться у новому середовищі. Соціальна адаптація означає процес пристосування до нових умов, включаючи фізичні, емоційні, соціальні та економічні аспекти. ВПО часто стикаються з численними викликами під час соціальної адаптації.

Згідно законодавства України ВПО є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1].

Доцільно проаналізувати підходи до поняття «ВПО» з боку міжнародних організацій.

Таблиця 1.1 - Підходи до визначення понять «внутрішньо переміщена особа» міжнародними організаціями

№	Організація	Визначення
1	2	3
1	Високий комісаріат ООН для біженців	ВПО - це людина, яка була змушена покинути свій звичний місце проживання внаслідок збройного конфлікту, насильства, порушення прав людини або природних катастроф, але вона перебуває всередині кордонів своєї країни.
2	Комітет з прав людини ООН	ВПО - це людина, яка була змушена покинути свій звичний місце проживання внаслідок збройного конфлікту, насильства, порушення прав людини або природних катастроф, але він або вона ще не перетнула міжнародного кордону
3	Управління з координації гуманітарних питань ООН	ВПО - це людина або група людей, які були змушені покинути своє звичне місце проживання внаслідок збройного конфлікту, насильства, порушення прав людини або природних катастроф, і вони перебувають в інших регіонах або частині своєї країни.

В кожному з цих визначень ключовими елементами є примусове переміщення людей внаслідок певних причин, змушення покинути звичне місце проживання та перебування в межах своєї країни. Однак, кожне визначення має свої особливості.

Однією з головних відмінностей між цими визначеннями є те, що визначення Високого комісаріату ООН для біженців обмежує внутрішнє переміщення тільки в межах країни, тоді як інші визначення можуть застосовуватися до переміщення в межах країни та за її межами.

Аналіз досліджень різних науковців щодо поняття ВПО дасть нам розуміння про цю соціальну категорію та її характеристики.

Таблиця 1.2 - Підходи до визначення понять «внутрішньо переміщена особа» науковцями

Автор	Визначення поняття «ВПО»
М. Ніколайчук	це специфічна цільова група реалізації міграційної політики, якій притаманні різномірні ознаки, детерміновані особливими потребами, особистісними характеристиками та впливами зовнішнього середовища

Продовження таблиці 1.2

М. В. Менджул та Ю. С. Паніна	це особи, які постійно проживали на території держави (у тому числі громадяни, іноземці та особи без громадянства) і були вимушені покинути місце свого постійного проживання та переселитись у межах цієї самої держави у зв'язку з реальною загрозою для життя, здоров'я їх особистого або членів їхніх сімей, масовими порушеннями прав людини, переслідуваннями, що спричинені воєнними діями, збройними конфліктами, масовими проявами насильства, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру
Ю. І. Римаренка	це люди, які вимушено переміщуються з місця постійного проживання всередині своєї країни внаслідок збройного конфлікту, внутрішнього безладдя, систематичного порушення прав людини, а також внаслідок природних катаклізмів
Ф. Мейдінг	це люди, які залишають свої будинки, але не перетинають кордонів, підконтрольні своїм урядам та державі-суверену
М. М. Сірант	це люди чи групи людей, які були вимушені покинути свої домівки, щоб урятуватися від збройних конфліктів, проявів насильства, або масових порушень прав людини
М. І. Малиха	громадяни держави, які через військові дії та їх наслідки змушені покинути постійне місце проживання задля забезпечення свого життя, при цьому не перетинаючи межі державного кордону
Н. С. Ісаєва	особи, які покинули місце свого постійного проживання у межах державних кордонів, внаслідок впливу або загрози впливу масових збройних конфліктів (сутичок, погромів) на ґрунті етнічних, расових, релігійних, гендерних, політичних чи будь-яких інших розбіжностей, воєнних дій, епідемій, катастроф природного чи техногенного характеру

Побудовано автором на основі [3], [8]

Визначення ВПО може залежати від контексту та обставин. Наприклад, у випадку надзвичайної ситуації, такої як природна катастрофа, люди можуть бути змушені покинути своє місце проживання без будь-якого примусу, але все ж стати ВПО. У цьому випадку визначення може бути більш широким та включати людей, які покинули свої місця проживання через катастрофічні події.

Крім того, визначення ВПО може різнитися в залежності від того, для яких цілей воно використовується. Наприклад, в контексті гуманітарної допомоги та захисту прав людини можуть використовуватися більш широкі визначення, ніж у правовому контексті.

Загалом, визначення ВПО включає такі ключові елементи, як примусове переміщення людей, змушення покинути звичне місце проживання та перебування в межах своєї країни. Однак, визначення може відрізнятися в залежності від контексту та обставин, для яких воно використовується.

Станом на січень 2023 року в Україні офіційно зареєстровано 4 867 106 ВПО, а за міжнародними оцінками кількість внутрішніх переселенців перевищує 7 мільйонів громадян. Ще понад 4 мільйони осіб зареєструвалися для отримання тимчасового захисту у Європі [42].

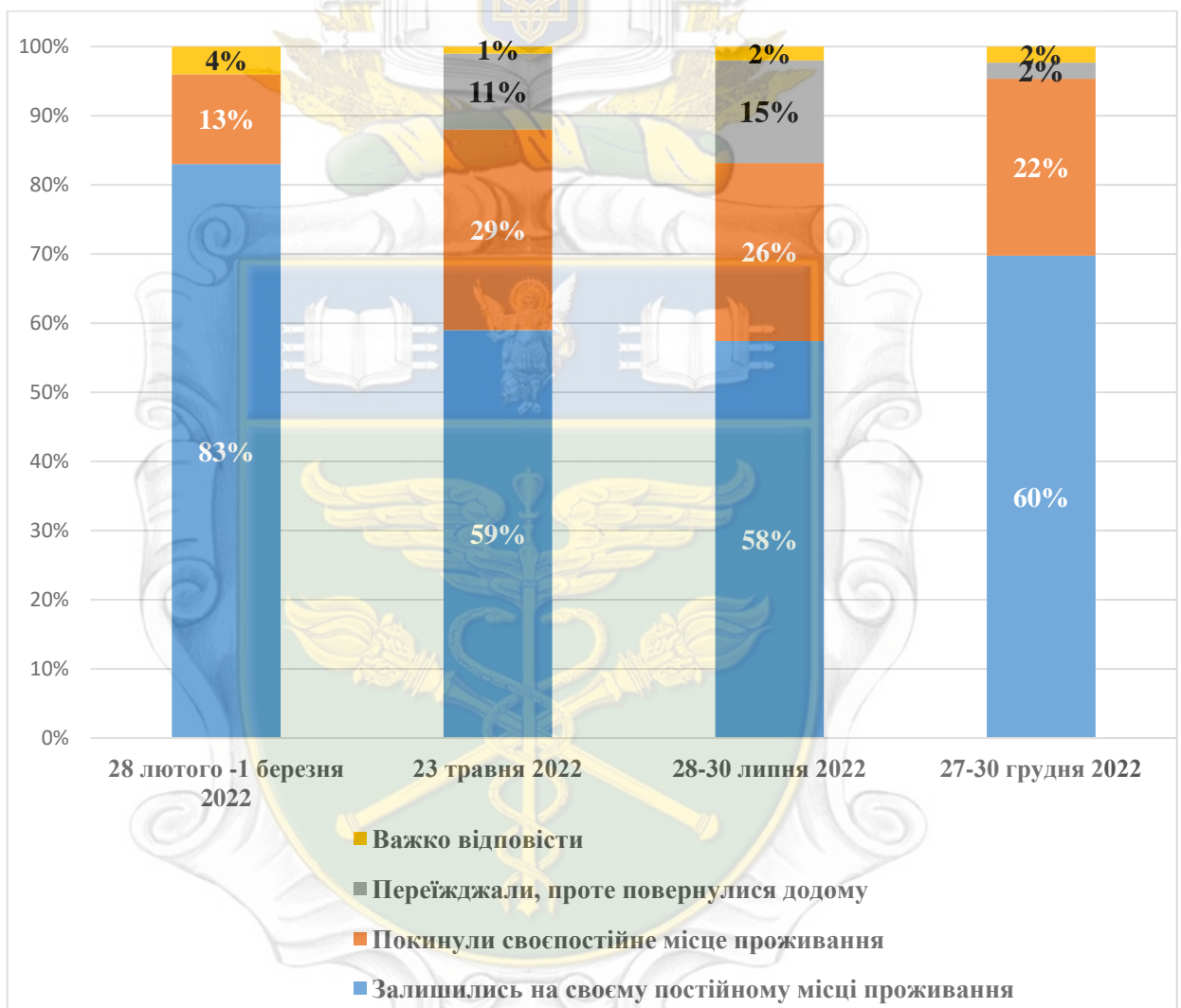

Рисунок 1.1 - Міграція українців через війну [38]

За оцінками на основі загальнонаціонального опитування Міжнародної організації міграції (МОМ), яке було проведене 9–16 березня 2022 р., з різних регіонів у межах України виїхала така кількість людей: 2 344 936 – схід, 1 936 839 – Київ та область, 1 302 022 – північ, 485 829 – південь, 220 243 – центр,

187 854 – захід. Найбільша частка людей переїхала до західного макрорегіону – більше 2,5 млн осіб. Станом на травень 2022 ро. було визначено 5 регіонів, з яких найчастіше фіксували ВПО: Харківська область – 21%, м. Київ – 19%, Київська область – 18%, Донецька область – 15%, Луганська – 5%. Приймали ВПО найбільше Дніпропетровська (11%), Київська (10%), Львівська (9%), Вінницька (7%) та Полтавська області (7%) [14].

ВПО стикаються з великою кількістю проблем, проживаючи в новому місті. Основні з яких можна розглянути в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 - Проблеми внутрішньо переміщених осіб [16]

№	Вид проблеми	Відсотки
1	2	3
1	Потребують грошей	70%
2	Потребують доступу до роботи	27%
3	Безпечного місця проживання	26%
4	Доступу до медичного обслуговування	22%
5	Брак медикаментів	18%
6	Брак продуктів	16%
7	Брак житла	13%
8	Немає можливості виїхати за кордон	7%
9	Немає доступу до освіти	7%

Аналізуючи дані таблиці можемо зробити висновки, що найбільшими потребами ВПО є відсутність грошей (70%); необхідність отримати роботу (27%); безпечність місця проживання (26%). Все це пов'язано з примусовою зміною місця проживання та необхідністю гідного забезпечення себе та своїх родин.

Проте, слід також звернути увагу на ставлення до ВПО мешканців тих міст та регіонів, які приймали дану категорію населення на території своїх громад. Можемо говорити, що ставлення було і залишається різним, та залежить від конкретних індивідуальних думок, досвіду та уявлень кожної

людини. Загалом в Україні є розуміння та співчуття до ситуації ВПО, особливо серед тих, хто проживає у зоні конфлікту на сході країни.

Однак, слід зазначити, що не всі українці однаково ставляться до ВПО. Іноді можуть виникати стереотипи, зневага або недовіра до цієї групи людей. Деякі люди можуть бути обережними або пасивними у відношенні ВПО через недостатнє розуміння їх ситуації або відсутність особистого досвіду, пов'язаного з вимушеним переміщенням. Тому варто приділити особливу увагу питанням соціальної адаптації даної категорії населення.

Адаптація є складним, багатогранним процесом пристосування мігрантів до нового соціокультурного середовища та приймаючого соціуму до новоприбулих осіб, їх соціально-економічних, культурних потреб тощо. Суб'єктами адаптації виступають, з одного боку, іммігранти чи внутрішньо переміщені особи, а з іншого – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, різноманітні соціальні інститути, а також місцеві мешканці та представники інших груп і національних меншин [12].

Багато українців виявляють готовність надавати допомогу ВПО, включаючи житло, їжу, медичну та соціальну підтримку. Через волонтерський рух та громадські організації було створено численні ініціативи для надання допомоги ВПО. Багато людей добровільно приєднуються до цих ініціатив та беруть участь у різних акціях підтримки.

За даними проведеного українськими науковцями соціологічного дослідження (2023 р.) виявлені наступні результати: більшість респондентів (а саме 84,6 %) знають особисто ВПО, які наразі живуть у їхньому місті/селищі, а отже, ознайомлені з їхніми проблемами. Більшість опитуваних (69,2 %) не були свідком конфліктних ситуацій з ВПО. 30% опитуваних, хто був свідком конфліктних ситуацій з ВПО, підкреслили, що конфлікти були через мову спілкування. 62 % респондентів позитивно ставляться до переселенців, 38 % - нейтрально [16].

Механізм соціальної адаптації ВПО - це процес, за допомогою якого є можливість адаптуватися до нових умов життя після примусової зміни місця

проживання через конфлікти, природні катастрофи або інші небезпеки.

Рисунок 1.2 - Механізм соціальної адаптації ВПО

Основні складові механізму соціальної адаптації ВПО включають:

- підтримку від державних та громадських організацій (надання житла, харчування, медичної допомоги, професійної підтримки та інших необхідних ресурсів);
- підтримку родини та спільноти. Часто ВПО можуть отримати допомогу від своїх родин або людей у тій же спільноті, зокрема, які також відчують подібні переживання;
- психологічну підтримку - ВПО можуть отримати посттравматичний стресовий розлад, депресію та інші проблеми зі здоров'ям, психологічна підтримка може допомогти їм зрозуміти та управляти своїми емоціями;
- освіту та професійну підготовку що дозволить знайти роботу та стати фінансово незалежними;
- інтеграцію в громадське життя (робота у громадських організацій, участь у місцевих виборах та інші активності);
- розширення соціальної мережі (можливість побудувати нові

соціальні зв'язки та знайти підтримку серед людей, які їх розуміють і допомагають в адаптації до нових умов життя).

Ці складові механізму соціальної адаптації взаємодіють між собою, і їхнє успішне використання може допомогти ВПО успішно адаптуватися до нових умов життя та забезпечити їхній добробут.

Однак, важливо враховувати, що механізм соціальної адаптації може бути складним та вимагати значної підтримки від державних та громадських організацій.

Отже, ВПО - це люди, які були змушені залишити свої домівки, але не перетнули міжнародних кордонів. Вони все ще знаходяться в межах своєї країни, але змушені шукати притулок в інших регіонах країни через війну.

ВПО є суб'єктами соціальної адаптації, оскільки їхнім головним завданням є пристосуватися до нових умов життя і забезпечити свої основні потреби, такі як проживання, їжа, вода, медична допомога та освіта. Соціальна адаптація охоплює широкий спектр аспектів: забезпечення безпечного та належного житла, необхідних матеріальних ресурсів для проживання і добробуту, доступу до медичної допомоги та психологічної підтримки тощо.

ВПО стикається з великою кількістю проблем на новому місці проживання, обов'язок держави – створити умови для сприяння розв'язання цих проблем.

1.2. Держава, волонтери та міжнародні організації як інститути, що сприяють адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб

Держава, волонтери та міжнародні організації відіграють важливу роль у сприянні адаптації та інтеграції ВПО. Держава відповідає за захист прав ВПО і забезпечення їх адаптації та інтеграції у нове середовище, приймаючи законодавчі заходи, створюючи програми, що сприяють захисту прав та наданню допомоги, забезпечуючи доступ до основних послуг, таких як житло,

медична допомога, освіта та працевлаштування. Крім того, держава співпрацює з міжнародними організаціями, такими як: Червоний Хрест, ЮНІСЕФ, Верховний комісар ООН у справах біженців, Міжнародна організація з міграції та інші, що забезпечують гуманітарну допомогу, координацію зусиль, фінансову підтримку та технічну допомогу у розв'язанні проблем ВПО. Крім того, міжнародні організації співпрацюють з державою для розробки політики та стратегій, спрямованих на підтримку адаптації та інтеграції ВПО.

Міжнародні програми для ВПО є важливим інструментом з надання допомоги та підтримки тим, хто зазнав вимушеного переселення. Вони допомагають забезпечити основні потреби людей і сприяють їхньому відновленню в новому оточенні.

Міжнародні виплати для ВПО зазвичай здійснюються через різні канали, включаючи гуманітарні організації, урядові агентства, міжнародні організації та фонди допомоги. Перелік міжнародних програм для ВПО 2022-2023 рр. наведений у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4 - Міжнародні програми допомоги ВПО

	Назва програми	Сутність програми
1	2	3
1	Допомога від Червоного Хреста	Фінансова допомога в межах програми складає 2500 грн на особу. Виплати здійснюються на основі наявних відомостей інформаційної бази внутрішньо переміщених осіб.
2	Допомога від ЮНІСЕФ спільно з ООН	Сума допомоги становить 2220 грн на кожного члена родини. Підтримка від ООН розрахована на три місяці. Тобто загалом за три місяці – 6660 грн на одного члена сім'ї.
3	Виплати від французької гуманітарної організації АСТЕД	Розмір грошової гуманітарної допомоги становить 2220 грн на кожного члена родини і виплачується одним платежем на період три місяці.
4	Агентство ООН у справах біженців	Сума допомоги базується на сумі прожиткового мінімуму прогнозованого на квітень 2022 року та становить 2220 грн. на кожного члена родини на місяць та покриває тримісячний період.
5	Грошова допомога від \$1KProject	Вперше \$1KProject був запущений ще у 2020 році як програма допомоги сім'ям, що постраждали від пандемії Covid-19. Тоді

		вдалося зібрати понад \$3 млн. Тобто понад 3 тис. сімей отримали фінансову допомогу. 1KProject запустили вже 25 лютого. Станом на грудень 2022, люди по всьому світу виділили \$11,5 млн. Допомогу надали понад 12,5 тис. сімей.
6	Допомога від Міжнародної організації з міграції (МОМ)	2200 на кожного члена сім'ї протягом 3 місяців

Побудовано автором на основі [23], [24], [28], [33], [45], [47]

На сьогоднішній день волонтерські організації в Україні беруть активну участь у спільному наданні державних соціальних послуг, співпрацюють та вибудовують відносини з органами державної влади на всіх рівнях [5].

Волонтерство - це добровільна, соціально спрямована неприбуткова діяльність, що здійснюється шляхом виконання волонтерами робіт та надання послуг на безоплатній основі інвалідам, хворим та соціальним групам, які опинилися у складній життєвій ситуації [6].

Міністерство соціальної політики України, вживає усіх можливих заходів для розвитку та популяризації волонтерської діяльності, зокрема сприяє поширенню інформації про волонтерську діяльність, оприлюднює на своєму веб-сайті інформацію про осіб, організації та установи, що проваджують волонтерську діяльність на території України [13].

Волонтерські організації виконують різноманітні функції. Основні функції можна розглянути на рисунку .

Рисунок 2.1 - Функції волонтерських організацій

Волонтерська діяльність у роботі з ВПО є різнобічною, і проявляється в таких формах: допомога продовольчими та споживчими товарами, пошук та надання житла, придбання та доставка медикаментів, задоволення матеріальних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі надання натуральної чи грошової допомоги [11].

На сьогодні в Україні діє волонтерська P2P-платформа «СпівДія» [43], яка була ініційована Координаційним штабом з гуманітарних та соціальних питань Офісу Президента України. На офіційному сайті СпівДії можна як надати допомогу так і отримати, позитивним є те, що допомога надається на різних рівнях, тому вона має комплексний характер [4].

Також важливою розробкою є «Допомога» [39], яка була створена Міністерством соціальної політики України за підтримки Міністерства цифрової трансформації України та Програми розвитку ООН в Україні за

фінансової підтримки Швеції. Соціальна платформа «єДопомога», має три напрями:

1. «єДопомога державна», де надається повна інформація про отримання соціальних виплат і допомоги від держави;

2. «єДопомога волонтерська», де можна самостійно допомогти людям, які постраждали від війни, або залишити заявку на допомогу, якщо вона вкрай потрібна;

3. «єДопомога міжнародна», де є можливість подати заявку на соціальну допомогу від міжнародних організацій [15].

Для інформаційного забезпечення ВПО створені чат-боти та сервіси, які надають основну інформацію щодо доступних прав та послуг. Вони відповідають на питання про процедуру реєстрації, доступ до освіти, медичні послуги, соціальні допомоги; надають психологічну підтримку ВПО, інформацію про можливості працевлаштування та навчання, допомагають з пошуком вакансій, навчальних курсів, тренінгів тощо.

Таблиця 1.5 - Корисні чат-боти та сервіси для ВПО

№	Назва	Інформація
1	2	3
1	«Юридичний порадник для ВПО»	чат-бот від благодійного фонду «Право на захист» З якими питаннями допоможе: трудові питання та ФОП; оформлення, обмін та відновлення паспортів, картки платника податків, довідки про взяття на облік ВПО; пенсія та соціальна допомога в умовах воєнного стану; варіанти помешкання та допомога з поселенням; укладення та розірвання шлюбу, прийом у дитсадок чи поновлення навчання у школі
2	SaveUA	чат-бот для адресної допомоги, який зв'язує волонтерів та людей у пошуках житла, їжі, транспорту тощо
3	Palyanytsya Info	сервіс для пошуку допомоги в усіх регіонах України. На сайті доступні оголошення за будь-якими категоріями — від гуманітарних штабів до психологічної допомоги.

4	EducationUaBot	чат-бот, у якому можна знайти всю необхідну інформацію щодо навчання та освітнього процесу в Україні та за кордоном. Інформацію в ньому збирають за регіонами та рівнями — дошкільна, шкільна, професійно-технічна, вища та фахова передвища освіта.
5	Спитай Гриця	чат-бот створили, щоб кожен українець мав доступ до лікування і отримувати препарати за програмою «Доступні ліки» навіть під час війни. За цією програмою можна безкоштовно або з невеликою доплатою отримати понад 350 препаратів для лікування серцево-судинних хвороб, профілактики інфарктів та інсультів, бронхіальної астми, цукрового діабету II типу, нецукрового діабету, а також розладів психіки та поведінки, епілепсії.
6	Знайди рідних	чат-бот створили для пошуку родичів або друзів, з якими через війну та проблеми зі зв'язком втрачено контакт. Також можна залишити свої контакти, щоб вас теж могли відшукати в разі потреби. Шукати інформацію можна українською або англійською мовою. Деталі про місце перебування людини повідомляють лише після її згоди.

Побудовано автором на основі [18], [19], [22], [29], [46], [48]

У Вінницькій області чимало громадських організацій, які надають допомогу ВПО. Одна з таких організацій - Червоний Хрест України. Вона здійснює соціальну підтримку та надає необхідну допомогу ВПО, зокрема, забезпечує їхній основний житловий фонд, медичну допомогу, гуманітарну допомогу тощо. В організації наявні «Банк одягу», пункт прокату засобів для реабілітації, «Служба розшуку та возз'єднання родин». Товариство також забезпечує роботу пунктів обігріву у зимовий період, надає адресну благодійну допомогу малозахищеним верствам населення. Важливою розробкою організації є соціальна Програма «Прихисток», яка передбачає компенсацію витрат приватним домогосподарствам, що прихистили ВПО з територій, де ведуться бойові дії або тимчасово окупованих населених пунктів. Програма «Прихисток» — спільна ініціатива Червоного Хреста України та Міністерства інфраструктури України, спрямована на допомогу особам, які прихистили у себе ВПО.

Також можна відзначити Вінницьку обласну правозахисну організацію «Джерело надії» [26]. В організації діють проєкти «Сприяння відбудові та сталому розв'язанню проблем ВПО та постраждалого від конфлікту населення в Україні», «Інтеграційна та стабілізаційна підтримка шляхом забезпечення

засобами існування ВПО та населення, що постраждало внаслідок конфлікту в Україні». Проводяться тренінги з покращення ведення бізнесу.

Функціонує «Вінницький регіональний центр з подолання наслідків посттравматичного стресового розладу», в якому можна отримати кваліфіковану психологічну допомогу в разі потреби. Громадська організація «Об'єднання переселенців «Спільна справа»» надає консультації та допомогу у вирішенні будь-яких питань, що стосуються всіх сфер життя та діяльності ВПО, отримання гуманітарної допомоги (за наявності); допомога у працевлаштуванні та пошуку оселі; організація та проведення дозвілля людей з числа ВПО тощо [31].

Вінницька громадська організація «Інформаційно – просвітницький центр «ВІСЬ» займається просвітництвом в сфері набуття бізнес навичок, проводить психологічні та юридичні консультації, артмайстеркласи, працює з дітьми. У Вінницькій області діє проєкт «Економічні можливості постраждалим від конфлікту». Проєкт впроваджується Українським жіночим фондом за підтримки USAID.

Крім цього, у зв'язку з повномасштабним вторгненням було укладено чимало меморандумів для співпраці організацій. Меморандуми укладені між різними органами влади, установами, громадськими організаціями з метою координації зусиль та забезпечення необхідних послуг та підтримки для соціальної адаптації ВПО. Прикладами можуть бути такі:

- Меморандум про взаєморозуміння між Вінницькою обласною військовою адміністрацією і Швейцарсько-українським проєктом «Згуртованість та регіональний розвиток України» UCORD, обласною Радою та Агенцією регіонального розвитку (АРР) Вінницької області. Мета – налагодження тісної співпраці та консолідація зусиль, спрямованих на відновлення та розвиток Вінниччини. Проєкт передбачає координацію дій з відновлення та злагодженого регіонального розвитку з боку громадян, бізнесу і органів влади, що у свою чергу покращує якість життя людей, зміцнює стійкість суспільства, мир та соціальну згуртованість в Україні.

- Меморандум про співпрацю з благодійною організацією "Благодійний фонд "Восток-СОС". Це саме його зусиллями у Вінниці реалізовано проєкт «Затишно Space», який покликаний захистити, надати психологічну, юридичну та соціальну допомогу жінкам і дівчатам, які постраждали внаслідок війни та перебувають у складних життєвих обставинах. У «Затишно Space» можна безоплатно отримати індивідуальні консультації кваліфікованих спеціалісток, відвідати тренінги, лекції, майстер-класи, пройти курси підвищення кваліфікації чи опанувати нові знання та навички, знайомитися з цікавими людьми та соціалізуватися у новому середовищі. Тут є власна дитяча кімната із вихователькою та психологинею. Тож поки мама зайнята, її чадо буде завжди під наглядом.

Ще одним важливим аспектом соціальної адаптації є психологічна підтримка ВПО. Соціально-психологічна підтримка населенню, що постраждало від війни, передбачає єдину систему і реальні напрацювання, що ґрунтуються на індивідуальному підході до кожної родини. ВПО зазнали стресу, травм та втрат у зв'язку з примусовим переселенням внаслідок конфлікту. Психологи та соціальні працівники надають підтримку ВПО, допомагаючи їм впоратися з емоційними та психологічними труднощами, які вони можуть зазнавати. Це може включати професійну консультацію, терапію, психологічну освіту та тренінги.

Мета психологічної підтримки полягає у тому, щоб допомогти ВПО зміцнити їхню психологічну стійкість, відновити самооцінку, впоратися з тривогою та депресією, змінити негативні думки та знайти способи адаптуватися до нового середовища.

У Вінницькій області триває реалізація проєкту «Психосоціальна допомога в умовах воєнного часу» в рамках ініціативи Першої леді України Олени Зеленської щодо розробки Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. Програма втілюється у партнерстві з Міністерством охорони здоров'я України, ГО «Безбар'єрність» та за підтримки Ізраїльської міжнародної гуманітарної організації IsraAID [35].

Також освітня онлайн-платформа Prometheus [25] створила безкоштовний навчальний курс для ВПО. Він розроблений експертами громадських організацій, які опікуються правами постраждалих від війни осіб. На онлайн-платформі зібрана корисна інформація про соціальні гарантії, юридичні консультації, медичне забезпечення, працевлаштування й освіти. Навчальний курс допомагає ВПО швидше адаптуватись в новій громаді.

Таким чином, соціальна адаптація ВПО є важливим процесом для забезпечення їхнього гідного життя та повернення до нормального функціонування після пережитих труднощів. Держава, волонтери та міжнародні організації – інститути, які відіграють важливу роль у сприянні соціальній адаптації та інтеграції ВПО:

- держава приймає законодавчі акти, які гарантують права та захист ВПО, включаючи доступ до житла, освіти, охорони здоров'я, праці та інших основних послуг; розробляє та реалізує соціальні програми, які спрямовані на покращення умов життя ВПО, забезпечує доступ до освіти та охорони здоров'я, надає підтримки в пошуку роботи та інші заходи для підтримки їхньої інтеграції; координує діяльність державних органів, щоб забезпечити ефективну взаємодію та співпрацю у справах, пов'язаних з ВПО.

- волонтери пропонують свою допомогу у різних сферах, наприклад, у наданні освіти, навичках пошуку роботи, підтримці у побудові соціальних зв'язків; забезпечують матеріальну допомогу ВПО, таку як одяг, їжа, гігієнічні засоби та інші основні потреби; надають психологічну підтримку тощо.

- міжнародні організації забезпечують гуманітарну допомогу, фінансову та технічну підтримку, координацію у реалізації проєктів, спрямованих на поліпшення умов життя ВПО.

Усі перераховані інститути спільно працюють для забезпечення соціальної адаптації та інтеграції ВПО, створюючи умови для їхнього успішного включення в нове соціальне оточення та підтримки їхнього благополуччя.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ І МЕТОДІВ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДЕПАРТАМЕНТУ СОЦІАЛЬНОЇ ТА МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

2.1. Характеристика діяльності департаменту соціальної та молодіжної політики Вінницької обласної державної адміністрації

Департамент є структурним підрозділом Вінницької обласної військової адміністрації, входить до її складу і в межах Вінницької області забезпечує виконання покладених на нього завдань, підпорядковується Голові обласної військової адміністрації, підзвітний і підконтрольний Міністерству соціальної політики України (далі – Мінсоцполітики України) та Міністерству молоді та спорту України (далі - Мінмолодьспорт України) з питань соціальної та молодіжної політики та Національній соціальній сервісній службі України (далі – Нацсоцслужбі).

Департамент у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України та інших центральних органів виконавчої влади, розпорядженнями Голови обласної військової адміністрації, а також Положенням про Департамент.

Департамент був створений 4 грудня 2015 року. Він забезпечує на території області реалізацію державної політики з питань соціальної підтримки і надання соціальних послуг сім'ям та особам, які належать до вразливих груп населення та перебувають у складних життєвих обставинах, оздоровлення та відпочинку дітей, запобігання домашньому насильству, протидії торгівлі людьми, забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків; протидії дискримінації за ознакою статі; молодіжної політики, спрямованих на покращення становища сімей, оздоровлення та відпочинку дітей; розвитку і самореалізації української молоді, формування її громадянської позиції та національно-патріотичної свідомості, соціальної підтримки молодих сімей та сімей, які перебувають у

складних життєвих обставинах [Додаток А].

Рисунок 2.2 - Структура Департаменту соціальної та молодіжної політики ВОДА

Очолює Департамент директор, в його функції входить наступне: розроблення та формулювання стратегій, політик та програм в галузі соціального захисту та підтримки молоді (визначення пріоритетів, аналіз ситуації, консультації із зацікавленими сторонами); управління департаментом (прийняття рішень щодо найбільш ефективного використання ресурсів, координацію роботи різних підрозділів та забезпечення виконання

поставлених завдань і цілей); виступає як представник перед громадськістю, громадськими організаціями, іншими державними установами та міжнародними організаціями, забезпечує комунікацію, співпрацю та партнерство з цими сторонами.

Департамент складається з 6 управлінь, а саме:

1. Управління соціальної підтримки та державних гарантій займається аналізом соціальних потреб населення та розробляє стратегії, програми і політики для поліпшення соціального захисту і підтримки, відповідає за розробку та реалізацію програм фінансової допомоги, відповідає за надання соціального житла для осіб, які перебувають у складних житлових умовах, а також за забезпечення доступу до комунальних послуг. Управління складається з двох відділів: відділ моніторингу надання пільг та компенсацій та відділ адресної допомоги.

2. Управління розвитку соціальних послуг займається розробкою і реалізацією стратегій і програм для покращення соціальних послуг, які надаються населенню, забезпечує доступу до якісних, ефективних соціальних послуг, займається аналізом потреб населення в соціальних послугах, здійснює нагляд і контроль за якістю надання соціальних послуг. Управління складається з двох відділів: відділ соціального захисту осіб з інвалідністю та відділ організації надання соціальних послуг.

3. Управління у справах ветеранів війни забезпечує реалізацію соціальних програм та послуг для ветеранів, включаючи медичну допомогу, психологічну підтримку, реабілітацію, житлове утримання та інші форми допомоги; здійснює контроль за наданням фінансової підтримки ветеранам, включаючи пенсії, компенсації, страхові виплати та інші форми фінансової допомоги; сприяє трудовій реабілітації ветеранів шляхом надання професійної підготовки, пошуку роботи, створення сприятливих умов для їх трудової інтеграції. Управління складається з двох відділів: відділ допомоги ветеранам війни та відділ взаємодії з ветеранами війни.

4. Управління молодіжної політики та документообігу займається

аналізом потреб та проблем молоді, розробляє стратегії, програми з метою покращення становища молоді в суспільстві, сприяє залученню молоді до процесу прийняття рішень, займається моніторингом та оцінкою реалізації молодіжної політики та програм. Управління складається з двох відділів: відділ молодіжної політики та національно-патріотичного виховання та відділ організаційного забезпечення та документообігу.

5. Управління сімейної політики та оздоровлення відповідає за розробку та впровадження політик, програм та ініціатив, спрямованих на підтримку сімей та їх оздоровлення, організовує оздоровлення дітей та дорослих, розробляє політику гендерної рівності та підтримку жінок у сім'ї, сприяє забезпеченню рівних прав та можливостей для жінок, організовує заходи протидії насильству в сім'ї тощо. Управління складається з двох відділів: відділ сім'ї, гендерної політики та протидії торгівлі людьми, відділ оздоровлення та санітарно-курортного лікування.

6. Управління планування та розподілу фінансів планує використання фінансових ресурсів на різні потреби (розробка фінансових стратегій, визначення цілей та пріоритетів витрат, прогнозування майбутніх фінансових потреб), здійснює аналіз фінансових показників організації, таких як прибуток, витрати, ліквідність, рентабельність; здійснює розподіл фінансових ресурсів на різні проекти, програми. Управління складається з двох відділів: відділ забезпечення виконання державних соціальних програм та відділ фінансового аналізу та планування місцевого бюджету.

Департамент тісно співпрацює з понад 20 міжнародними організаціями. З початку повномасштабного вторгнення зростає підтримка міжнародних партнерів, які не можуть залишатись осторонь та мовчки спостерігати за надзвичайною ситуацією в Україні. Серед них: Міжнародна організація з міграції (МОМ), Міжнародний комітет порятунку (IRC), Міжнародна організація лікарів без кордонів (MSF), Міжнародний комітет Червоного Хреста, Управління ООН з координації гуманітарних справ/ОСНА, Всесвітня продовольча програма тощо.

Крім цього, від початку повномасштабної війни працює обласний гуманітарний штаб, з якого передається допомога усім 63 громадам для забезпечення ВПО. За період роботи штабу було видано 3 337 палет гуманітарної допомоги у вигляді продуктів харчування – 996 палет, засобів гігієни – 436 палет, одягу та взуття 652 палет, медикаментів, ковдр, пледів, подушок та іншої важливої допомоги – 1 253 палет.

Гуманітарна допомога надходить від іноземних донорів (Польщі, Казахстану, Чехії, Іспанії, Франції, Німеччини, Румунії, Італії, Молдови, Угорщини та інших) благодійних фондів та організацій, громадських організацій, українських підприємств та громадян. Також, на Вінниччині чітко налагоджений механізм обліку гуманітарної допомоги. Ця програма досить проста і зручна у використанні. Вона дає можливість одразу побачити обсяг потреб у кожній громаді регіону. Починаючи з 24 лютого 2022 формується онлайн форма, яка щоденно оновлюється та заповнюється територіальними громадами, відповідно до якої в подальшому здійснюється поставка гуманітарної допомоги територіальним громадам. Гуманітарна допомога передається не тільки територіальним громадам Вінницької області, а також іншим містам: Харків, Миколаїв, Суми, Київ, Ірпінь, Херсон.

Важливою розробкою Департаменту за підтримки Міжнародної гуманітарної організації «INTER SOS» став чат-бот «ВінСоцБот» у додатку Telegram для допомоги ВПО. Чат-бот надав змогу посадовим особам територіальних громад налагодити комунікацію та взаємодію з переселенцями, мінімізувати кількість питань, з якими вони звертаються до органів влади та спрямувати ВПО для вирішення їх проблем у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, пенсійного забезпечення, працевлаштування, отримання адміністративних послуг та психологічної допомоги. Telegram бот «ВінСоцБот» є віртуальним помічником, який у зручному форматі пропонує знайти користувачу корисну для себе інформацію щодо:

- медичних, освітніх, пенсійних та адміністративних послуг;

- реєстрації ВПО та отримання різного роду допомоги (виплат, компенсацій, гуманітарної допомоги тощо);
- послуг у сфері захисту населення, включаючи психосоціальну підтримку, юридичну та загальну соціальну допомогу.

Користувачу достатньо лише обрати назву територіальної громади Вінницької області, а Telegram бот запропонує доступні види послуг та допомоги з довідковою інформацією та контактами.

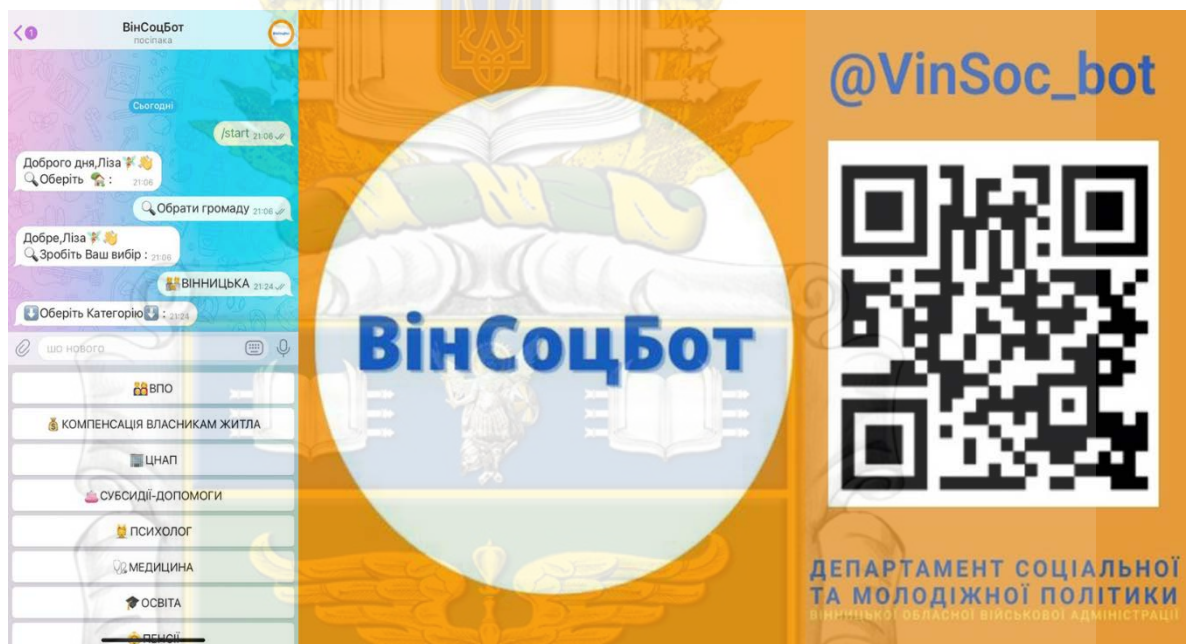

Рисунок 2.3 - Розробка Департаменту бот «ВінСоцБот»

Департамент здійснює широкий спектр діяльності, спрямованої на поліпшення якості життя громадян. Департамент розробляє та впроваджує програми та політики, спрямовані на соціальний захист та підтримку уразливих груп населення, здійснює аналіз соціально-економічної ситуації, проводить дослідження та збирає статистичні дані щодо соціального становища громадян та молоді.

З 24 лютого 2022 року Департамент здійснює контроль, забезпечує організацію та координацію роботи, пов'язаної з обліком ВПО. З початком повномасштабного вторгнення на базі Департаменту почав діяти гуманітарний штаб, з якого передається допомога не тільки громадам Вінницької області, а й іншим містам України, які найбільше цього потребують.

2.2. Види, напрямки діяльності роботи із внутрішньо переміщеними особами у Департаменті соціальної та молодіжної політики Вінницької обласної державної адміністрації

Департамент відіграє важливу роль у соціальній адаптації ВПО до нових соціально-економічних умов. Він надає психологічну, емоційну та практичну підтримку; сприяє доступу ВПО до освіти для здобуття нових навичок та можливостей для заробітку на проживання в нових умовах; допомагає отримати юридичну підтримку, проводить консультації з правових питань; організовує реабілітаційні програми, тренінги та заходи, спрямовані на зміцнення самостійності, самовизначення та здатності до життєвого самообслуговування; забезпечує житлом, розробляє програми житлової підтримки, направлені на забезпечення адекватного та стабільного житла для ВПО тощо.

Департаментом здійснено контроль щодо поселення ВПО у кожній територіальній громаді Вінницької області починаючи з 24.02.2022. В області немає жодної громади, яка б не прийняла людей з інших регіонів. У деяких громадах їх кількість перевищує 20% від чисельності власного населення. З початку повномасштабного вторгнення статус ВПО на Вінниччині отримали 273 966 переселенців, на даний час їх кількість складає 167 729. Вінниччина надає притулок усім, хто його потребує.

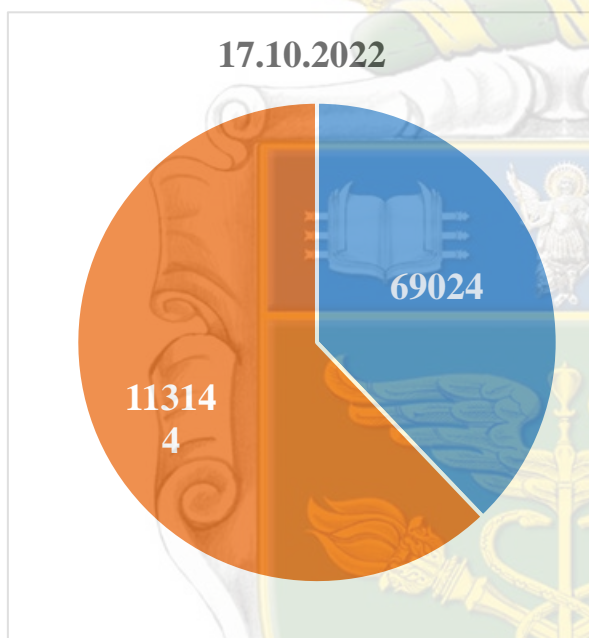
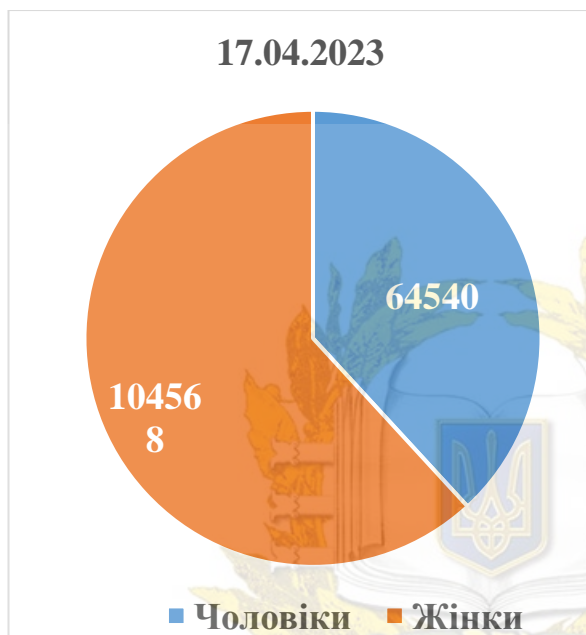

Рисунок 2.4 - Кількість чоловіків та жінок ВПО

Порівнявши статистичну інформацію з жовтня 2022 року по квітень 2023 року можемо констатувати, що кількість ВПО зменшилась. Жінок стало менше на 8 576 осіб, чоловіків на 4 484 осіб.

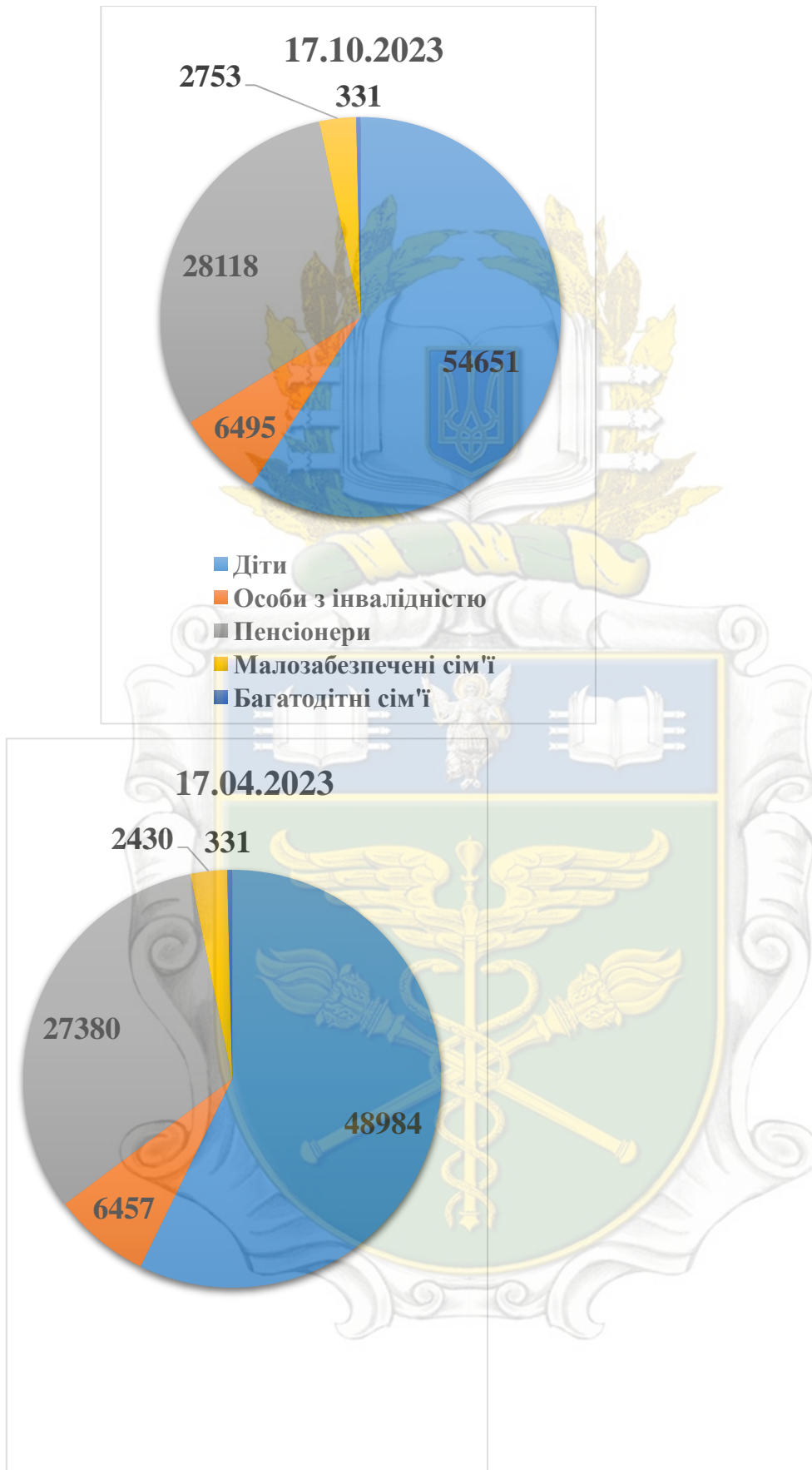

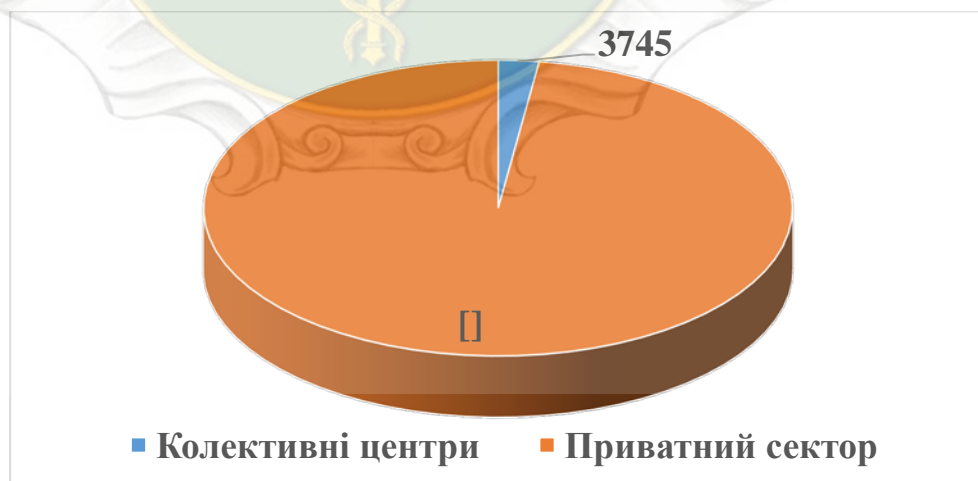
Рисунок 2.5 - Склад ВПО

Проаналізувавши дані рисунка, можемо сказати, що не змінилася тільки кількість багатодітних сімей, кількість інших категорій ВПО стала меншою. Найбільше зменшилось дітей - на 5 667 осіб, пенсіонерів на 737 осіб, малозабезпечених сімей на 323 осіб, та кількість осіб з інвалідністю стало менше на 6 осіб.

Наразі кількість зареєстрованих ВПО з початку повномасштабного вторгнення зменшилась на 106 237 осіб, це досить високий показник. Дедалі більше українців повертаються додому після деокупації територій або ж за умови зниження небезпеки обстрілів міст і сіл. Якщо ситуація безпеки в рідному регіоні покращується, то ВПО можуть відчувати більшу впевненість у поверненні додому.

Відповідно, якщо інфраструктура та житлові умови в регіоні повернення поступово відновлюються після кризи, люди можуть вирішити повернутися, щоб відновити своє життя в рідному місті. Також можуть повертатися, щоб бути ближче до сім'ї, родичів, друзів тощо. Крім цього, повернення додому може бути зумовлене можливістю отримання роботи в рідному регіоні, яка може бути більш вигідною з економічної точки зору, особливо якщо переміщена особа не змогла адаптуватись в новому середовищі.

Переважає більшість ВПО Вінниччини проживає у приватному секторі – це понад 164 тисячі людей. І лише 2% мешкають в колективних центрах.

Рисунок 2.6 - Розміщення ВПО у Вінницькій області

В області функціонує 94 місця компактного проживання для ВПО. Це заклади соціальної сфери, охорони здоров'я, освіти, спорту, які розташовані як у містах, так і в селах області.

Департамент надає підтримку особам з інвалідністю та людям похилого віку – всього на Вінниччину було евакуйовано та розміщено 1 287 осіб. Станом на квітень 2023 року розміщено 436 осіб. Наразі основними закладами, які приймають цю категорію з інших областей є: Обласний комплексний центр надання соціальних послуг, Обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій», стаціонарні відділення територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг), центрів надання соціальних послуг, Тульчинський дитячий ортопедичний санаторій, заклади охорони здоров'я (лікарні).

Таблиця 2.1 - Кількість розміщених ВПО з інвалідністю та людей похилого віку

№	Область	Особи
1	2	3
1	Донецька	216
2	Луганська	17
3	Дніпропетровська	18
4	Запорізька	111
5	Київська	7
6	Харківська	63
7	Миколаївська	3
8	Херсонська	1

Перед ВПО постає проблема професійної переорієнтації, оскільки відбувається втрата звичного соціального статусу, до того ж виникає низка проблем, пов'язаних із працевлаштуванням. Значна кількість працює не за фахом, у багатьох змінилась сфера професійної діяльності. Можливості самореалізації помітно знижуються внаслідок переїзду.

Вінниччина з перших днів війни приймає жителів регіонів, де ведуться бойові дії, тут їм допомагають знайти не лише тимчасовий прихисток, а й

роботу. Профільні фахівці постійно проводять роз'яснювальну роботу в місцях компактного проживання вимушених переселенців для ознайомлення з умовами реєстрації в службі зайнятості, наявними актуальними вакансіями і пропозиціями роботи.

Найчастіше ВПО працевлаштовуються на підприємства, які займаються торгівлею, виробництвом, будівництвом, у лікарнях та медичні заклади, а також у заклади громадського харчування. В основному переселенці працюють водіями, економістами, бухгалтерами, касирами, менеджерами, сестрами медичними, продавцями, та ін.

Щоб пришвидшити працевлаштування, особам, які шукають роботу, пропонують пройти профнавчання або стажування на робочому місці в роботодавця, підвищити кваліфікацію. 28 осіб з числа ВПО скористались цією можливістю та підвищили кваліфікацію за професіями економіст, бухгалтер, швачка, продавець, бармен, бариста.

Професійне навчання зареєстрованих безробітних здійснюється за кошти Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. Служба має власну систему сучасних центрів професійно-технічної освіти, які навчають доросле населення за 95 робітничими професіями та 335 освітніми програмами.

Серед безробітних переселенців за освітою найбільше менеджерів (зі збуту, постачання, логістики), бухгалтерів, продавців (продовольчих та непродовольчих товарів), вчителів та вихователів, касирів, економістів, підсобних робітників, медичних працівників, працівників сфери громадського харчування (кухар, бармен, бариста, офіціант), водіїв.

В умовах воєнного стану проблема працевлаштування є досить болючою для багатьох українців. Особливо для тих, які були змушені шукати прихисток в інших регіонах. Облаштовуючись на новому місці, не всі вимушені переселенці можуть знайти роботу за своєю спеціальністю, а тому виникає потреба в освоєнні нової професії.

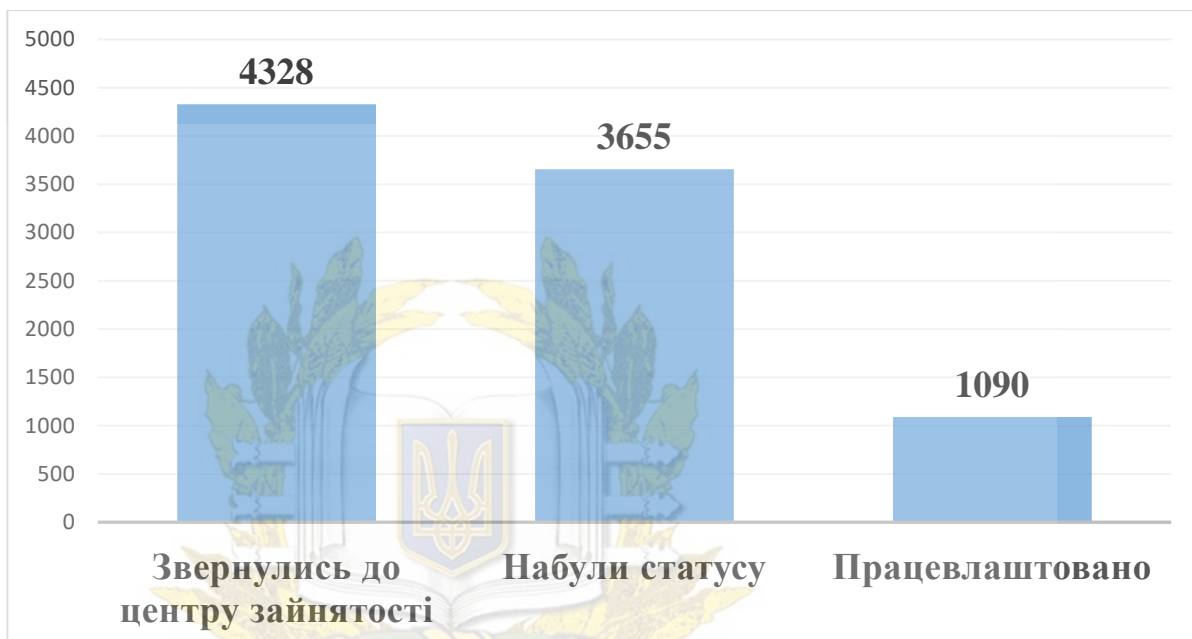

Рисунок 2.7 - Кількість ВПО, які звернулись до центру зайнятості та працевлаштовані

Від початку повномасштабної війни до Вінницької обласної служби зайнятості звернулися 4328 громадян з числа ВПО, з них 3665 - набули статусу безробітного, на сьогодні, в області працевлаштовано 1090 вимушених переселенців.

Станом на 12.04.2023р. в обласній службі зайнятості шукають роботу 4,9 тис. безробітних, з них 344 особи – ВПО.

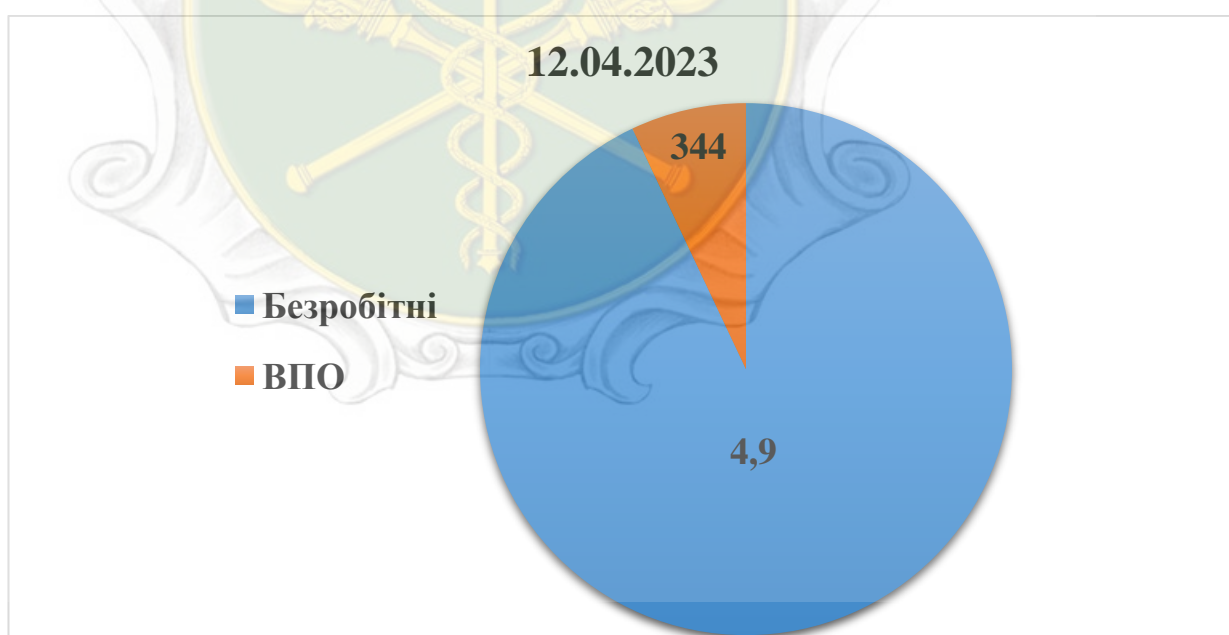

Рисунок 2.8 - Кількість ВПО, які шукають роботу

Також держава надає підтримку на створення або розвиток власного бізнесу. У рамках реалізації урядового проєкту «Робота служба зайнятості супроводжує дві грантові програми, якими можуть скористатись і ВПО:

- «Власна справа» - розмір мікрогрантів становить від 50 до 250 тисяч гривень;
- «Грант для ветеранів» - передбачає три варіанти надання грантів на суми, які не можуть перевищувати 250 тисяч гривень, 500 тисяч гривень та 1 мільйон гривень відповідно [34].

За програмою надання мікрогрантів 29 осіб з числа ВПО, що перебувають на Вінниччині, отримали 7,3 млн грн.

Для працевлаштування ВПО проводяться різноманітні заходи з метою сприяння їх соціально-економічній адаптації. Заходи спрямовані на професійну підготовку і перекваліфікацію. ВПО мають можливість отримати нові навички і кваліфікацію, яка відповідає вимогам ринку праці.

Наприклад, Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ у співпраці з Обласним центром зайнятості та Департаментом соціальної та молодіжної політики долучився до програми адаптації ВПО в рамках грантового проєкту «ПРАЦЮЄМО ЗАРАДИ МИРУ!».

Метою заходів є підтримка та адаптація ВПО у Вінницькій області. На заходах обговорюються питання проблем працевлаштування ВПО у м. Вінниця та області, даються поради у складанні резюме, підготовці до співбесіди, наданні рекомендацій і зв'язків з потенційними роботодавцями.

Особливістю даних зустрічі є можливість налагодження комунікацій з представниками виробничих, торговельних, аграрних підприємств, підприємств сфери послуг м. Вінниці, які мають пропозиції щодо працевлаштування.

За 2022 рік було проведено 8 заходів «Працюємо заради миру», станом на травень 2023 року було проведено 6 таких заходів.

Департамент активно реалізує проєкти, направлені на соціальну адаптацію ВПО. Прикладом є проєкт «Забезпечення розширення економічних

прав та можливостей жінок для відновлення та розвитку» у Вінницькій області, розроблений спільно з представниками міжнародної неурядової гуманітарної організації АСТЕД. Він передбачає підтримку і розвиток жінок в економічній сфері, створення нових джерел доходу, розширення можливостей для зайнятості та підприємництва. В рамках проекту у Вінницькій області плануються: гранти на самозайнятість та мікробізнес, гранти на розвиток малого бізнесу, гранти на навчання в ІТ, підтримка Центрів зайнятості, центри ділового консультування, центри денного догляду. Планується, що організація роботи центрів ділового консультування в рамках проекту включатиме проведення тренінгів та надання необхідної інформації для людей. А створення центру денного догляду для дітей допоможе зменшити навантаження на жінок, які прагнуть працевлаштуватися. До програми можуть долучитись жінки з числа внутрішньо переміщених осіб, жінки з неповнолітніми дітьми, люди з інвалідністю та багато інших [36].

Загалом Департамент проводить різноманітні заходи, щоб допомогти ВПО пристосуватися до нових умов. Одним з важливих напрямків є надання житла (координує процес поселення ВПО, забезпечуючи необхідну допомогу та ресурси для їх безпечного переїзду та заселення в нових місцях, надає житло для ВПО з інвалідністю та людей похилого віку), психологічну підтримку та консультування, щоб допомогти їм подолати ці труднощі та адаптуватися до нового середовища, надає доступ до освіти (організація шкіл, професійна підготовка, проведення навчання та інші можливості, які допоможуть їм отримати навички і знання для зайнятості та самостійного життя) тощо.

Департамент співпрацює з різними громадськими організаціями, міжнародними партнерами, установами для забезпечення комплексного підходу до адаптації ВПО.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕПАРТАМЕНТУ СОЦІАЛЬНОЇ ТА МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

3.1. Шляхи удосконалення системи соціальної адаптації в Департаменті соціальної та молодіжної політики Вінницької обласної державної адміністрації

Удосконалення системи соціальної адаптації ВПО є критично важливим в даний час, тому що ці особи потребують захисту, допомоги та підтримки у зв'язку зі своїм вразливим становищем.

Система соціальної адаптації гарантує їм доступ до основних життєвих потреб, допомагає відновити їхнє соціальне, економічне та культурне функціонування, сприяє інтеграції в нове середовище та створює умови для стабільності та розвитку, сприяє зменшенню соціальної нерівності та забезпеченню однакових можливостей для всіх громадян, забезпечує можливості для освіти, працевлаштування та підприємницької діяльності тощо.

Удосконалення системи соціальної адаптації ВПО вимагає широкого спектра заходів на різних рівнях. Україна вперше за період своєї незалежності зіткнулась з проблемою ВПО у 2014 році, саме з того часу нашою державою розпочато вивчення міжнародного досвіду [7].

Накопичений міжнародний досвід охоплює практично всі основні напрями діяльності щодо взаємовідносин ВПО з мешканцями й повноважними представниками місцевих громад [9].

Зарубіжний досвід надає приклад кращої практики у вирішенні проблем соціальної адаптації ВПО, сприяє розробці політик та законодавства, спрямованих на захист прав та підтримку ВПО, є основою для співробітництва та обміну інформацією між країнами. Міжнародний досвід соціальної

адаптації ВПО відкриває нові можливості та ресурси для покращення умов та підтримки ВПО.

Завдання Департаменту соціальної та молодіжної політики координувати діяльність міжнародних організацій, установ, які сприяють інтеграції ВПО аби заходи підтримки не дублювались, а допомога надавалась максимально ефективно з раціональним використанням наявних ресурсів.

Міжнародна спільнота всіляко намагається допомогти Вінниччині, в тому числі через подібні організації, які пропонують підставити плече органам державної влади та місцевого самоврядування. Обмін досвідом з зарубіжними організаціями корисний для розвитку ефективних стратегій та практик соціальної адаптації ВПО.

Таблиця 3.1 - Співпраця Департаменту з міжнародними організаціями

№	Назва	Інформація	Діяльність
1	2	3	4
1	Intersos	гуманітарна організація, яка надає допомогу жертвам збройних конфліктів, стихійних лих та надзвичайних ситуацій з особливою увагою до захисту найбільш вразливих людей.	піж час співпраці окреслили план дій направлених на гарантування первинної медичної допомоги, соціальний захист та психологічну підтримку ВПО та біженцям з України.
2	Triangle Génération Humanitaire (TGH)	організацій, яка починаючи з 2015 року здійснювала свою діяльність на Донбасі, а зараз частково передислокована до міста Львів	об'єднання зусиль сторін задля надання психологічної підтримки внутрішньо переміщеним особам, а також юридичних консультацій та грошової допомоги для ВПО.
3	Міжнародний комітет порятунку (IRC)	міжнародна організація, яка надає допомогу біженцям та вимушеним переселенцям у зв'язку з війною, переслідуванням або стихійним лихом.	надання фінансової, медичної та психологічної допомоги, захист постраждалих від війни. Також комітет надавав допомогу ще й громадам Вінниччини, які надають прихисток переселенцям. Запустили пілотний проект з грошової допомоги в Немирівській громаді. За перший тиждень роботи в громаді комітет зареєстрував 493 сім'ї для пілотного проекту, на другому тижні комітет виплатив фінансову допомогу 357 сім'ям.
4	Лікарів без	міжнародна неурядова	спільно евакуювали та влаштували

кордонів	організація, що надає безкоштовну гуманітарну та медичну допомогу.	евакуйованих осіб з Дніпропетровської, Запорізької, Донецької областей.
----------	--	---

Продовження таблиці 3.1

5	Ukraine Shelter/NFI	кластер з питань житла та непродовольчої допомоги, який було створено на запит Уряду України у 2014 році після подій у Криму та переміщень населення зі сходу країни	підтримка з облаштування колективних центрів для проживання ВПО. Допомогу від організації отримали майже 135 тис. ВПО. Також партнери надали значну допомогу з проведенням ремонтних робіт у колективних центрах.
---	---------------------	--	---

Побудовано автором на основі [17], [20], [21], [32]

Новим є те, що в області діють мобільні бригади, які надають послуги з інформування, індивідуального консультування та здійснюватимуть групові заходи з психосоціальної підтримки для ВПО та вразливих категорій населення. Створення мобільних бригад стало можливим завдяки співпраці з міжнародною організацією «Intersos» та за фінансової підтримки УВКБ ООН та Гуманітарного фонду для України. Було завершено навчання для фахівців, які працюють в складі мобільних бригад соціально-психологічної допомоги під час дії правового режиму воєнного стану. 6 мобільних бригад обслуговуватимуть 24 територіальні громади. Центрами базування бригад є Козятин, Тульчин, Хмільник, Томашпіль та Вороновиця. Кожна мобільна бригада забезпечена автомобілем та необхідною комп'ютерною технікою.

Дуже важливою є соціальна робота з адаптації переселенців, які зазнали чимало труднощів та в більшості пережили стреси, потрясіння та навіть втрати близьких. При роботі з ВПО працівники соціальної сфери, використовуючи світовий та європейський досвід соціальної роботи, застосовують різноманітні стратегії роботи, які носять комплексний характер: короткострокові (кризове втручання, аутріч-робота, орієнтована на завдання модель соціальної роботи) та довгострокові (пов'язані з системно-екологічною моделлю соціальної роботи, в основі яких знаходяться концепція «людина в оточенні» та концепція «економічної спроможності») [10].

Міжнародний досвід переконує, що якість послуг значною мірою забезпечується розгалуженою мережею соціальних служб, достатньою кількістю кваліфікованих фахівців, здатних на місцях вчасно, адекватно і компетентно реагувати на запити переселенців та врахуванням вже існуючого у цьому напрямі успішного світового досвіду [2].

Удосконалення професійної підготовки працівників соціальної сфери, які працюють з ВПО, є важливою задачею для забезпечення ефективної підтримки та захисту цієї уразливої категорії населення. Працівники Департаменту постійно навчаються, відвідують тренінги, майстер-класи, щодо роботи з ВПО, для удосконалення своїх навичок та знань, адже це важлива складова професійного розвитку, яка має безліч переваг для якісного виконання роботи. Участь в таких заходах дозволяє працівнику оновлювати свої знання, вміння і навички, а також вивчати нові технології, методики та підходи, які поліпшують їх роботу. Також це позитивно впливає на мотивацію працівників, коли вони бачать, що їхні зусилля щодо саморозвитку отримують визнання, це стимулює їх до більшої продуктивності і залученості до роботи.

Департамент сприяє поліпшенню роботи ефективності працівників шляхом забезпечення новими знаннями і навичками, необхідними для розуміння специфіки потреб та проблем ВПО. Це включає навчання щодо міжкультурної комунікації, розуміння травми, прав людини та соціальних програм, доступних для ВПО. Працівники Департаменту активно беруть участь у заходах:

- тренінг «Емоційна стабільність в період воєнного стану», працівники познайомились з методами роботи з ВПО і відчували на власному досвіді дієвість і ефективність програм, які застосовують у своїй роботі з ВПО фахівці міжнародної гуманітарної організації Isra Aid Germany.

- семінар для представників органів влади, організований Міжнародною організацією з міграції (МОМ). Під час семінару активно обговорювали питання щодо: визначення поняття та типів центрів тимчасового розміщення ВПО, ідентифікації основних проблем в управлінні центрами тимчасового

розміщення ВПО з боку місцевої влади, актуалізації доступу ВПО до послуг та підтримки у ключових сферах, забезпечення балансу потреб ВПО та приймаючої громади, визначення ключових програм та напрямків співпраці.

- форум громадських організацій «Діалог+» на тему: «Виклики та перспективи соціальної, культурної та економічної інтеграції ВПО у Вінницькій області» щодо соціального захисту ВПО, а також про заходи, спрямовані на соціальну інтеграцію переселенців.

Крім цього, Департамент долучається до організації заходів для соціальних фахівців інших територіальних громад Вінницької області. Прикладами можуть бути такі заходи:

- онлайн-тренінг програми «Молодіжний працівник». Тренінг був першим навчальним рівнем програми «Молодіжний працівник». Участь взяли фахівці, які залучені до роботи з молоддю, зокрема з ВПО.

- в рамках проекту Бюро з гуманітарної допомоги (ВНА) спільно з Агентством США з міжнародного розвитку (USAID), що виконується Міжнародною гуманітарною організацією Acted був проведений тренінг для керівників місць компактного проживання ВПО на тему «Менеджмент місць компактного проживання для ВПО».

Організація заходів щодо удосконалення роботи працівників соціальної сфери для кращої адаптації ВПО є важливим елементом успішного професійного розвитку. Вона допомагає працівникам покращувати свої навички, адаптуватися до змін і залишатися конкурентоспроможними на ринку праці. Тому, якщо працівники вже беруть участь в таких заходах, це свідчить про їхню відповідальність та бажання рости професійно. Участь в заходах сприяє побудові мережі професійних контактів. Працівники зустрічаються з колегами зі своєї галузі, обмінюються досвідом і навчаються нових підходів до роботи.

Загалом за для покращення системи соціальної адаптації ВПО Департамент співпрацює з міжнародними організаціями («Intersos», «Triangle Génération Humanitaire», «Міжнародний комітет порятунку», «Лікарів без

кордонів», «Ukraine Shelter/NFI») з метою отримання підтримки, знань, ресурсів для розвитку соціальних програм і політик.

Удосконалення системи соціальної адаптації ВПО є необхідним для забезпечення їхньої захищеності, інтеграції, зменшення нерівності та сприяння сталому розвитку суспільства. Забезпечення на належному рівні соціальної адаптації ВПО має велике значення для підтримки цієї групи населення. Департамент удосконалює методи роботи з ВПО для їх швидкого та ефективного пристосування до нового місця проживання.

3.2. Оцінка ефективності вдосконалення системи соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в Департаменті соціальної та молодіжної політики Вінницької обласної державної адміністрації

Ефективність соціальної адаптації підтверджується, коли індивід легко долає численні бар'єри, успішно взаємодіє з різними соціальними спільнотами, зберігаючи при цьому психологічну стабільність та стан емоційної задоволеності.

З початком повномасштабного вторгнення було створено колцентр для надання консультацій з питань соціальної інтеграції ВПО на базі комунальної організації «ДАТА-центр соціальної сфери», організаційно-методичне керівництво та контроль за фаховою діяльністю якої здійснює Департамент.

Колцентр надає консультації щодо гуманітарної допомоги, реєстрації, отримання виплат та допомог, компенсації за житлово-комунальні послуги особам, що безоплатно надали житло ВПО тощо. Також до колцентру звертаються мешканці інших регіонів України, зокрема тих, де ведуться активні бойові дії, щодо пошуку тимчасового житла у Вінницькій області [37].

Вінницька область увійшла в четвірку областей, які досягли найкращого результату у впровадженні Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (далі - ЄІССС). В області працюють 268 користувачів та 24

адміністратори [27].

ЄІССС стала доступною в управліннях соціального захисту населення по всій території України, що забезпечує прискорення оформлення допомоги на проживання ВПО та вирішення проблемних ситуацій переселенців. Завдяки цьому можна швидко змінити в довідці ВПО неактуальне місце проживання, виправити помилкові дані, з'ясувати та усунути причину затримки виплат або знятись з обліку як ВПО у будь-якому регіональному управлінні соціального захисту.

У рамках впровадження в області ЄІССС було проведено комплекс навчань з органами соцзахисту населення районів, що покликані підвищити рівень професійної компетентності працівників та обслуговування населення із застосуванням ЄІССС.

Також Департамент проводить заходи для соціальної адаптації молоді з числа ВПО, адже вона складає значну частину переселенців у Вінницькій області. Враховуючи це, Департамент зосереджує свої зусилля на молодіжній групі. Інвестування в молодь та надання їм підтримки має довготривалий вплив на соціальний прогрес і економічний розвиток країни. Забезпечення молоді з числа ВПО доступом до освіти, працевлаштування, соціальних послуг та можливостей для самореалізації є важливими аспектами соціальної політики. Загалом, молодь має потенціал стати силою змін та внести вагомий вклад у суспільство, тому опора на молодь є важливим аспектом соціальної політики.

До Міжнародного Дня молоді, молодих переселенців було запрошено до участі у Форумі «Українська молодь вражає».

Для сприяння соціальній інтеграції молоді з числа внутрішньо переміщених осіб, проведено 4 міні-феста «Будь молодим – живи активно!». Участь у заходах взяли 160 осіб з числа молоді Вінниччини та молоді переселенці з Запорізької, Миколаївської, Харківської, Донецької, Луганської, Херсонської областей, які наразі проживають у Вінницькій, Калинівській, Жмеринській, Лука-Мелешківській, Сутисківській громадах. Для фінансування проекту було

залучено кошти міжнародних партнерів. За підтримки міжнародної організації «ACTED» [30].

Ще одним інтеграційним заходом для молоді ВПО став сплав Воробіївськими порогами «Let's go raft», участь у якому взяли молоді люди з Вінницької області та переселенці з Харківської та Миколаївської областей.

Департамент переконаний, що спільні заходи допомагають молодим переселенцям налагодити нові соціальні зв'язки, знайти нових друзів та провести час з користю для психологічного та фізичного здоров'я.

Департамент бере участь у виконанні стратегій та програм на майбутні роки з метою визначення пріоритетів та напрямків розвитку соціальної сфери в області. Ці стратегії і програми визначають шляхи покращення соціального благополуччя, забезпечення соціальної справедливості та зменшення соціальних нерівностей.

Стратегії та програми на подальші роки у Вінницькій області створюються з метою визначення напрямків розвитку та вирішення проблем, що виникають у регіоні. Вони спрямовані на стимулювання соціально-економічного зростання та включають заходи щодо розвитку промисловості, сільського господарства, туризму та інших галузей, сприяючи створенню нових робочих місць та збільшенню доходів місцевого населення, враховують необхідність розвитку і покращення інфраструктури та транспортної системи, спрямовані на поліпшення якості життя мешканців області шляхом розвитку освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури та інших соціальних сфер, містять заходи щодо забезпечення рівномірного розвитку різних районів Вінницької області.

Таблиця 3.2 - Програми та стратегії, в яких бере участь Департамент

№	Назва	Цілі
1	2	3
1	«Програми економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2022 рік»	отримання грошової та гуманітарної допомоги, створення мобільних бригад соціально-психологічної допомоги, заходи для безробітних, житловий проєкт «Інтегрований розвиток міст в Україні II»
2	«Стратегія збалансованого	важливо на місцевому рівні мати надійних та професійних партнерів. Такі організації мають стати

	регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027 року»	надійними партнерами органів влади у інформаційно-просвітницькій та експертно-аналітичній, запровадженні інноваційних практик відповідно до кращого вітчизняного та міжнародного досвіду, забезпечені окремих верств та соціальних груп населення, у т.ч. ВПО.
3	«Програма економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2023 рік»	створення спеціальних банерів, сторінок, інформаційних повідомлень з необхідною і актуальною інформацією доступних для ВПО, міжнародних організацій та фондів, громадських організацій; організація і проведення заходів, спрямованих на формування у молодих людей, в тому числі серед молоді внутрішньо перемішених осіб, національно-патріотичної свідомості, активної життєвої позиції, навичок реалізації громадянських прав та обов'язків; підтримка та заохочення внутрішньо переміщеної молоді до інтеграції у суспільне життя.

Побудовано автором на основі [40], [41], [44]

Можемо детальніше ознайомитись з ефективністю виконання програм на прикладі Програми економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2022 рік [30] (станом на вересень 2022 року) щодо соціальної адаптації ВПО:

- міжнародні організації та місії працювали як за напрямом грошової допомоги, так і за іншими – надання продуктів харчування, непродуктової гуманітарної допомоги, облаштування місць перебування ВПО;

- в області функціонує 12 мобільних бригад соціально-психологічної допомоги, 3 притулки, 2 денні центри, 5 кризових кімнат та 8 служб первинного соціально-психологічного консультування в тому числі для ВПО;

- у Вінницькій міській громаді в рамках проекту «Інтегрований розвиток міст в Україні II», який виконується німецькою урядовою компанією «GIZ», у серпні-листопаді 2022 року реалізовується програма «Розробка кризового плану житлового будівництва у Вінницькій громаді». Метою є визначення де, скільки і якого житла може бути створено у громаді, а також пошук можливих моделей доступного житла. Проект передбачає проведення досліджень та опитувань щодо потреб у житлі та покращенні житлових умов мешканців громади та ВПО, які зареєстровані у громаді.

- з метою ознайомлення із соціально-економічною ситуацією в регіоні,

вирішення гуманітарних потреб внутрішньо переміщених особи організовано візити представників дипломатичних місій, зокрема з делегації Великої Британії, Північної Ірландії, Іспанії, Туреччини, Грузії, Китаю, Норвегії та Молдови, Латвійської Республіки.

- надавалися послуги безробітним та роботодавцям як при особистому відвідуванні, так і в онлайн режимі, проведено 3147 групових заходів (семінарів, презентацій послуг, групових консультацій, тренінгів тощо), задіяно 28,4 тис. безробітних, з них: 282 онлайн-заходів для майже 2,6 тис. безробітних; проведено 1145 тренінгів та вебінарів, охоплено 9,9 тис. безробітних, з них: в режимі онлайн 162 групових заходів для 1,4 тис. безробітних. Проведено 206 виїзних заходів у територіальні громади області, охоплено 1441 мешканця територіальних громад, зокрема 32 цільових заходи для 650 ВПО.

Рисунок 3.1 - Стратегії та програми, в яких задіяний Департамент

Для ефективної роботи Департаменту було створено колцентр, який надає консультативну допомогу та підтримку ВПО. Завдяки ньому особа може взнати про різні види підтримки, включаючи надання інформації про наявність житла, харчування, медичну допомогу, освіту, працевлаштування та інші соціальні послуги. Також Вінницька область увійшла в четвірку областей, які

досягли найкращого результату у впровадженні ЄІССС.

З метою забезпечення стійкого та збалансованого розвитку регіону, поліпшення якості життя мешканців та залучення інвестицій стратегії та програми на подальші роки у Вінницькій області створюються. А з лютого 2022 року стратегії почали бути направлені на заходи для швидкої соціальної інтеграції ВПО.

Усі вищепераховані заходи та програми беззаперечно сприяють швидшій адаптації ВПО, підтвердженням цього є організована робота Департаменту та надані послуги. Департамент всіляко сприяє ефективності вдосконалення системи соціальної адаптації ВПО для їхнього простішого пристосування до нових умов.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Соціальна адаптація ВПО до нових соціально-економічних умов є важливим процесом, який може вимагати часу та ресурсів для успішної інтеграції цих осіб у новому середовищі. Внутрішньо переміщені особи - це люди, які були змушені покинути свої домівки, але залишились в межах власної країни.

Соціальна адаптація відноситься до процесу, за допомогою якого людина пристосовується до соціального оточення, в якому вона живе. Це включає здатність взаємодіяти з іншими людьми, враховувати соціальні норми і правила, а також розуміти та використовувати культурні, етичні та моральні норми свого оточення.

Інтеграція є необхідною для ефективного функціонування в суспільстві. Вона включає в себе навички комунікації, взаємодії з іншими, розуміння соціальних сигналів, уміння вирішувати конфлікти та співпрацювати з іншими людьми.

Адаптація може відбуватися на різних рівнях, включаючи індивідуальний, груповий та культурний. На індивідуальному рівні це може означати здатність пристосуватися до нових ситуацій, розуміти та враховувати потреби інших людей. На груповому рівні соціальна адаптація включає в себе взаємодію та співпрацю з іншими членами групи або колективу. На культурному рівні соціальна адаптація означає включення в культурне середовище, розуміння й прийняття його норм, цінностей і традицій.

Соціальна адаптація – складний процес для ВПО, особливо для тих, хто змінює своє оточення або опиняється в новій культурі. Проте, вона може бути навчена та розвинена через спостереження, навчання і практику. Підтримка соціальної адаптації може надаватися шляхом програм психосоціальної підтримки, тренінгів з навичок соціальної взаємодії та інших методів.

Існує ряд організацій і структур, які можуть сприяти адаптації ВПО до нових умов: державні органи надають підтримку, доступ до житла, медичних

послуг, освіти та професійної реабілітації; громадські організації надають консультативну підтримку, навчальні програми, доступ до зайнятості та інші ресурси; міжнародні організації надають гуманітарну допомогу, можуть забезпечувати житлом, харчуванням, медичною допомогою та іншими можливостями для швидкого пристосування до нових соціально-економічних умов.

Департамент соціальної та молодіжної політики - орган, який відповідає за розробку, впровадження та координацію політик і програм, спрямованих на соціальний захист незахищених верств населення, добробут та розвиток громадян. З початком повномасштабного вторгнення крім вже звичних завдань, які виконувались Департаментом у мирний час, додалися ще питання пов'язані з прийняттям та відправкою гуманітарної допомоги, наданням послуг ВПО.

Департамент соціальної політики відіграє важливу роль у соціальній адаптації ВПО у Вінницькій області. Він користується різнобічними способами і методами для сприяння соціальної адаптації та інтеграції ВПО: забезпечує фінансову підтримку ВПО, надає допомогу в оплаті житла, їжі, медичних послуг та інших основних потреб, працює над забезпеченням доступу до освіти, сприяє доступу до якісної медичної допомоги, організовує психологічну підтримку та консультування, надає підтримку для пошуку роботи, забезпечує доступ до професійних тренінгів та розвитку навичок тощо.

Крім цього, Департамент активно співпрацює з різними міжнародними організаціями, які зацікавлені допомагати ВПО (Intersos, Triangle Génération Humanitaire (TGH), Міжнародний комітет порятунку (IRC), Лікарів без кордонів, Ukraine Shelter/NFI та інші) та виконує поставлені стратегії та програми у Вінницькій області на подальші роки («Програми економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2022 рік», «Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027

року», «Програма економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2023 рік»).

Пропозиції щодо удосконалення системи соціальної адаптації ВПО можуть бути наступні:

- Створення професійної сертифікації. Робота працівників соціальної сфери з ВПО є важливим аспектом надання їм підтримки і послуг. Основні переваги створення такої сертифікації: програма встановлює стандарти, якими повинні керуватися працівники соціальної сфери при роботі з ВПО, програма сертифікації включає навчання, семінари та інші форми професійного розвитку, сертифікація дозволить працівникам соціальної сфери довести свою компетентність та професійну підготовку у роботі з ВПО. Важливо, що сертифікацією мають скористатись не тільки фахівці Департаменту, а й працівники установ області, які підконтрольні Департаменту.

- Покращення сучасних засобів комунікації. Сучасний етап становлення інформаційного суспільства характеризується активним розвитком соціальних мереж. Наразі Департамент має офіційну сторінку лише у соціальній мережі «Фейсбук», на нашу думку, на сучасному етапі цього недостатньо. Використання платформ «Інстаграм» та «Тікток» могло б стати корисним інструментом для розповсюдження інформації про послуги, які надаються Департаментом, дозволило б покращити комунікацію та взаємодію між Департаментом та ВПО, інформувати громадськість про нові соціальні програми, послуги та ініціативи, а також отримувати зворотній зв'язок та підтримувати діалог з ВПО щодо їх потреб та пропозицій.

- Створення програми соціальної адаптації для дітей. Метою є: забезпечення соціальної адаптації дітей з числа ВПО шляхом надання їм необхідної підтримки та можливостей для розвитку, зниження негативного впливу на дітей шляхом створення безпечного та сприятливого середовища, створення центрів соціальної підтримки, де діти зможуть отримати допомогу з питань соціального захисту, психологічної підтримки та розвитку, організації культурних та розважальних заходів, таких як виставки, концерти,

спортивні змагання, екскурсії тощо, створення клубів за інтересами для дітей, де вони зможуть розвивати свої таланти. Усе це допоможе дітям з числа ВПО побудувати нові соціальні зв'язки та знайти друзів.

Департамент намагається різними способами сприяти соціальній адаптації ВПО до нових соціально-економічних умов та виконує свої обов'язки на належному рівні. Важливо, що Департамент забезпечує комплексний підхід та співпрацю з іншими відповідними урядовими органами, місцевими громадами та неурядовими організаціями для досягнення максимального впливу на соціальну адаптацію даної категорії населення. Тому можна з впевненістю сказати, що Вінниччина приймає ВПО на належному рівні та сприяє їхньому подальшому комфортному проживанні в місті та області якнайкраще.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" від 20 жовтня 2014 року. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 30.03.2023)
2. Алексеєнко, Т.Ф. Концептуальні орієнтири зарубіжної соціальної практики у фаховій підтримці вимушених переселенців в Україні. ББК 74.2020. 200 С 91, 12.
3. Бльок Н.В. Термінологічна та понятійна характеристика внутрішньо переміщених осіб. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 142–147. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.3.21> (дата звернення: 16.04.2023).
4. Вербицька К.В., Карпенко Р.В. "Актуальні питання забезпечення потреб вимушених переселенців на території України." *Трудове право, право соціального забезпечення*. №6. 2022. с. 124
5. Горінов П.В., Ільюк О. *Волонтерські організації як суб'єкти соціального партнерства*. Diss. УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023.
6. Гребенюк А.А. *Волонтерство, як соціальний феномен. Особистість, Суспільство, Війна*. Харків, 2023. с. 60
7. Ісаєва Н. С. Теоретико-правовий підхід до визначення поняття «внутрішньо переміщена особа». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. Т. 4, № 4. С. 70–75. URL: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2018-6-70-75> (дата звернення: 06.04.2023).
8. Ісаєва Н.С. *Соціально-економічні та культурні права і свободи внутрішньо переміщених осіб та гарантії їх реалізації: теоретико-правова характеристика*. 2021.
9. Мельник І.П. Особливості професійної діяльності соціального працівника з внутрішньо-переміщеними сім'ями в умовах територіальної громади. 2019. с. 129-136

10. Нікітіна О. М. Зелінська М. І. Права на соціальний захист внутрішньо переміщених осіб. *Manager. Bulletin of Donetsk State University of Management*. 2020. Т. 84, № 3. С. 138–147. URL: <https://doi.org/10.35340/2308-104x.2019.84-3-16> (дата звернення: 30.03.2023).
11. Паєвська Л., Кончаковська В.В. Волонтерська діяльність у роботі з внутрішньо переміщеними особами. Diss. УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023.
12. Пащенко Ю., Путінцев А. Адаптація внутрішньо переміщених осіб в регіонах України : сутність, поняття, підходи. *Економіка. Фінанси. Менеджмент : Актуальні питання науки і практики*. 2019. № 9. С. 110–121.
13. Санжаровець В. Волонтерська діяльність в умовах воєнного стану. Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні методи та технології підготовки фахівців соціальної сфери». 2023. с. 108
14. Степанова Є. Р. Соціальне забезпечення внутрішньо переміщених осіб. *Бізнес Інформ*. 2023. Т. 1, № 540. С. 101–107. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-1-101-107> (дата звернення: 29.05.2023).
15. Тімкін І. Пріоритетні напрями соціальної політики в Україні та шляхи її удосконалення. *Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні методи та технології підготовки фахівців соціальної сфери»*. 2023. с. 116
16. Шпілєвая К. Ставлення українців до переселенців / К. Шпілєвая // Південноукраїнські наукові студії : Програма та матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених із міжнародною участю [«Південноукраїнські наукові студії»], (Одеса, 14-15 грудня, 2022 р.) / наук. ред. та уклад. О. Б. Петінова. – Одеса, 2023. – С. 77-81.
17. Homepage | INTERSOS. *INTEROSOS*. URL: <https://www.intersos.org/en/> (date of access: 29.04.2023).
18. Middle School. Education World Wide. URL: <https://eduww.net/course/online-middle->

school/?gclid=Cj0KCQjwmtGjBhDhARIsAEqfDEceoSdXmr1zYXeKVM3wufD3KldoB_aPW23Om1rSZRKHDHrG5Zt10McaAnNZEALw_wcB (date of access: 01.05.2023).

19. SAVEUA - міжнародний благодійний фонд. saveua.in.ua. URL: <https://saveua.in.ua/uk> (дата звернення: 01.05.2023).

20. The IRC. The IRC. URL: <https://www.rescue.org/> (date of access: 01.05.2023).

21. Triangle génération humanitaire. *Triangle génération humanitaire*. URL: https://www.trianglegh.org/index_en.php (date of access: 29.04.2023).

22. Ukrinform. Для користувачів програми «Доступні ліки» запустили чат-бот «Спитай Гриця». Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3389238-dla-koristuvaciv-programi-dostupni-liky-zapustili-catbot-spitaj-grica.html> (дата звернення: 01.05.2023).

23. Багатоцільова грошова допомога для населення, яке постраждало від воєнних дій - UNHCR Україна. UNHCR Україна. URL: <https://www.unhcr.org/ua/43231-unhcr-is-launching-a-cash-assistance-programme-for-idps-ua.html> (дата звернення: 29.04.2023).

24. Багатоцільова грошова допомога. Хто з українців у квітні зможе отримати 6600 грн одним платежем. Новини України та Світу. Головні і останні новини - NV. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/groshova-dopomoga-ukrajincyam-vid-acted-dopomoga-pereselencyam-yak-vpro-otrimati-dopomogu-50317273.html> (дата звернення: 29.04.2023).

25. В Україні створили безкоштовний онлайн-курс для ВПО – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Just a moment. URL: <https://minre.gov.ua/2023/04/17/v-ukrayini-stvoryly-bezkoshtovnyj-onlajn-kurs-dlya-vpo/> (дата звернення: 29.05.2023).

26. Вінницька обласна правозахисна організація. Джерело надії. URL: <https://springofhope.org.ua/> (дата звернення: 05.05.2023).

27. Вінниччина долучилась до Єдиної інформаційної системи

соціальної сфери для надання соціальних послуг ВПО – Вінницька обласна військова адміністрація. Офіційний вебсайт – Вінницька обласна військова адміністрація. URL: <https://www.vin.gov.ua/news/ostanni-novyny/50272-vinnychchyna-doluchylas-do-yedynoi-informatsiinoi-systemy-sotsialnoi-sfery-dlia-nadannia-sotsialnykh-posluh-vpo> (дата звернення: 29.05.2023).

28. Допомога внутрішньо переміщеним особам в Україні – ТЧХУ. Товариство Червоного Хреста України. URL: <https://redcross.org.ua/idps/> (дата звернення: 29.04.2023).

29. Знайди рідних. Telegram. URL: https://t.me/Family_Search_bot?fbclid=IwAR1z5eQ2BM0QBjVmrSOFo_17of463MK2YzinJcEkJMcsUyZycV2VMqPxY_k (дата звернення: 01.05.2023).

30. Інформація про виконання Програми економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2022 рік за 9 місяців 2022 року – Вінницька обласна військова адміністрація. Офіційний вебсайт – Вінницька обласна військова адміністрація. URL: <https://www.vin.gov.ua/invest/rehionalni-prohramy-rozvytku/50653-informatsiia-pro-vykonannia-prohramy-ekonomichnoho-i-sotsialnoho-rozvytku-vinnytskoi-oblasti-na-2022-rik-za-9-misiatsiv-2022-roku> (дата звернення: 08.05.2023).

31. Корисні контакти для ВПО у Вінницькій області. URL: <https://vidkryti-sercya.org.ua/wp-content/uploads/2018/07/VPO.pdf> (дата звернення: 01.05.2023).

32. Лікарі без кордонів. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-likari-bez-kordoniv> (дата звернення: 29.05.2023).

33. MOM В Україні | IOM Ukraine. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/mom-v-ukrayini> (дата звернення: 29.04.2023).

34. Мікрогрант "Власна справа" | Державний центр зайнятості. Головне | Державний центр зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/storinka/mikrogrant-vlasna-sprava> (дата звернення: 03.05.2023).

35. Міністерство освіти і науки України - Головні підсумки реалізації Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. Головна | Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/golovni-pidsumki-realizaciyi-nacionalnoyi-programi-psihichnogo-zdorovya-ta-psihosocialnoyi-pidtrimki> (дата звернення: 29.04.2023).

36. На Вінниччині стартує проєкт з розширення економічних прав та можливостей жінок – Вінницька обласна військова адміністрація. *Офіційний вебсайт* – Вінницька обласна військова адміністрація. URL: <https://www.vin.gov.ua/news/top-novyny/54645-na-vinnychchyni-startuie-proiekt-z-rozshyrennia-ekonomichnykh-prav-ta-mozhlyvostei-zhinok-2> (дата звернення: 13.05.2023).

37. Надано допомогу в покращенні матеріально-технічної бази обласної цілодобової гарячої лінії з питань ВПО 15-26 – Вінницька обласна військова адміністрація. *Офіційний вебсайт* – Вінницька обласна військова адміністрація. URL: <https://www.vin.gov.ua/dep-smp/48674-nadano-dopomohu-v-pokrashchenni-materialno-tekhnichnoi-bazy-oblasnoi-tsilodobovoi-hariachoi-linii-z-pytan-vpo-15-26> (дата звернення: 29.05.2023).

38. Наші дослідження | Gradus. *Worldwide online and smartphone surveys* / Gradus. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/> (дата звернення: 29.03.2023).

39. Платформа єДопомога допомагає кожному, хто постраждав від російської агресії. URL: <https://edopomoga.gov.ua/> (дата звернення: 01.05.2023).

40. Програма економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2023. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%9C%D0%90%202023%20%D0%B7%D1%96%20%D0%B7%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%B8%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%9C%D0%90%202023%20%D0%B7%D1%96%20%D0%B7%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%B8%20(1).pdf) (дата звернення: 07.05.2023)

41. Програма економічного і соціального розвитку Вінницької області

на 2022 рік. https://www.vin.gov.ua/images/doc/ekonomika/Progr_rozv_2022.pdf
(дата звернення: 07.05.2023).

42. Сайт міста. В Україні офіційно зареєстрували 4 867 106 переселенців. 6262.com.ua - Сайт міста Слов'янська. URL: <https://www.6262.com.ua/news/3527809/v-ukraini-oficijno-zareestruvali-4-867-106-pereselenciv> (дата звернення: 14.04.2023).

43. СпівДія. З'єднуємо потреби країни з можливостями допомоги. URL: <https://spivdiia.org.ua/> (дата звернення: 16.05.2023).

44. Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027 року. URL: <https://www.vin.gov.ua/images/doc/vin/ODA/strategy/strategy2027.pdf> (дата звернення: 14.05.2023)

45. Українські родини отримують пряму спонсорську допомогу. Send \$1k to directly sponsor a family from Ukraine. URL: <https://www.1kproject.org/> (дата звернення: 29.04.2023).

46. Швидкий пошук допомоги в Україні | Паляниця.Інфо. Швидкий пошук допомоги в Україні | Паляниця.Інфо. URL: <https://palyanytsya.info/> (дата звернення: 01.05.2023).

47. ЮНІСЕФ – українцям: інформація про програму грошової допомоги «Спільно». UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/spilno-cash-transfers> (дата звернення: 29.04.2023).

48. Юридичний порадник для ВПО. Юридичний порадник для ВПО. URL: <https://chatbot.r2p.org.ua/> (дата звернення: 01.05.2023).int